

Wrestling With Angels and Men

[Click to view/print PDF version.](#)

AN ENIGMATIC ENCOUNTER

The bulk of Bereshit 32 describes in great detail how Yaakov prepared for his momentous encounter with Esav. However, just before their long anticipated reunion, the narrative abruptly cuts away to recount the mysterious episode of Yaakov's struggle with an unknown assailant:

EN/HE

(כג) וַיִּקַּם בַּלַּיְלָה הוּא וַיִּקַּח אֶת שְׁתֵּי נַשְׂיוֹ וְאֶת שְׁתֵּי שַׁחֲתָיו וְאֶת אֶחָד עֶשֶׂר יְלָדָיו וַיַּעֲבֹר אֶת מַעְבַּר יַבֵּק. (כד) וַיִּקְחֶם וַיַּעֲבֹרֶם אֶת הַנַּחַל וַיַּעֲבֹר אֶת אֲשֶׁר לוֹ. (כה) וַיִּנְתֵּר יַעֲקֹב לְבַדּוֹ וַיֵּאָבֵק אִישׁ עִמּוֹ עַד עֲלוֹת הַשָּׁחַר. (כו) וַיֵּרָא כִּי לֹא זָכַל לוֹ וַיִּגַע בְּכַף יָרְכוֹ וַתִּקַּע כַּף יָרְדָּה יַעֲקֹב בְּהֶאָבְקוֹ עִמּוֹ. (כז) וַיֵּאמֶר שְׁלַחֲנִי כִּי עָלָה הַשָּׁחַר וַיֵּאמֶר לֹא אֲשַׁלְּחֶךָ כִּי אִם בְּרַכְתָּנִי. (כח) וַיֵּאמֶר אֱלֹהֵי מַה שָּׁמְךָ וַיֵּאמֶר יַעֲקֹב. (כט) וַיֵּאמֶר לֹא יַעֲקֹב וַיֵּאמֶר עוֹד שָׁמְךָ כִּי אִם יִשְׂרָאֵל כִּי שָׁרִיתָ עִם אֱלֹהִים וְעַם אַנְשִׁים וַתּוֹכַל. (ל) וַיִּשְׂאֵל יַעֲקֹב וַיֵּאמֶר הַגִּידָה נָא שְׁמֶךָ וַיֵּאמֶר לָמָּה זֶה תִּשְׂאֵל לְשָׁמִי וַיַּבְרָךְ אֹתוֹ שֵׁם. (בראשית ל"ב: כ"ג-ל')

Who was this anonymous "אִישׁ" character? Was he a human or an angel?^[1] Was he Divinely dispatched or did he come of his own initiative? Most importantly, what was the purpose of his wrestling with Yaakov, and why did he come specifically at this juncture? Is there a connection between this event and the larger story of Esav's impending arrival which envelops it, and if so, what might that be?

AND THE WINNER IS...?

It is not so simple to determine what was the bottom line of this episode. On the one hand, Yaakov appears to emerge victorious and blessed, but on the other hand, he is injured and hobbled. Did Yaakov come out with a net gain or loss from this struggle? Was the man/angel coming or sent to convey a positive or negative message to Yaakov? These are questions that the text leaves unanswered.

PUZZLING DETAILS

There are several other aspects of this story which also merit consideration:

- Why does Yaakov suddenly decide to cross the Yabbok with his family in the dead of the night? Would it not have been safer to travel with young children during daylight hours?
- How is it that Yaakov remained alone? What happened to the rest of his entourage; were they with his family or at some other location? How does this all of this relate to Yaakov's division of his camp in 32:8?
- What about the break of dawn brought the struggle to an end?
- Why did the mysterious figure touch Yaakov on his thigh? If this caused Yaakov to come out lame, how

can this be reconciled with "וַיִּרְא כִּי לֹא יָכַל לֵוֹ?"

- Why would Yaakov request a blessing from his adversary, and what is the meaning of the cryptic conversation in which each party asks for the other's name?
- What is the meaning of the doubling in "שְׂרִיטָתָם אֶלֶּהִים וְעַם אֲנָשִׁים"? With how many characters did Yaakov interact?

In the [Approaches](#) section, we will explore how various commentators understand the purpose of this encounter and examine their attempts to decipher its details.

---

[1] Bereshit 32:25 describes him as an "אִישׁ" while [Hoshea 12:4-5](#) calls him a "מַלְאָךְ". However, [R. Shemuel b. Chofni Gaon](#) and [Radak](#) point to verses where the term "אִישׁ" may refer to an angel, and, conversely, in Tanakh, the word "מַלְאָךְ" can connote both a human emissary (the modern term שליח does not exist in Biblical Hebrew) as well as an angel (or Divine messenger). The phrase "כִּי שְׂרִיטָתָם אֶלֶּהִים וְעַם אֲנָשִׁים וְתוֹכָל" in Bereshit 32:29 may also indicate that this figure had Divine powers (see [Bereshit Rabbah](#) and [Targum Pseudo-Jonathan](#)).

Wrestling With Angels and Men

Exegetical Approaches

Overview

In interpreting this mysterious episode, commentators struggle to make sense of its mixed results for Yaakov and to determine what connection this nocturnal battle had to the following daytime encounter with Esav. Many rationalist exegetes starting with R. Shemuel b. Chofni see the outcome in a positive light, with the angel coming to bolster Yaakov's confidence before his reunion with Esav. Ramban adopts a more mystical position, claiming that the event foreshadows the course of Jewish history. He also views the outcome as more complex; there will be great national misfortunes before our ultimate triumph. Rashbam has a more negative perspective on the event, claiming that Yaakov is being punished for not trusting that Hashem will protect him from Esav. Finally, Rashi and others suggest that it is Esav's guardian angel who tries unsuccessfully to harm Yaakov, with Yaakov emerging the victor.

Reassurance

Hashem designed the encounter to give Yaakov confidence that, just as he was able to emerge victorious in this struggle, he and/or his descendants would triumph over future adversity.

Yaakov Himself

Yaakov's success in this confrontation assured him that there was no reason to fear Esav.

SOURCES: [R. Shemuel b. Chofni Gaon](#), [Ibn Ezra](#), [Radak](#), [R. Avraham b. HaRambam](#), [Ralbag](#), [Shadal](#)

Biblical parallels – R. Shemuel b. Chofni notes the parallel case in Shofetim 6:11 in which an angel appears to Gidon to instill in him confidence in his own strength.

"אִישׁ" – angel or human? All of these commentators maintain that it was an angel who struggled with Yaakov.^[1]

Reality or prophecy?

- R. Shemuel b. Chofni, Ibn Ezra, and Shadal indicate that the angel appeared to Yaakov in flesh and blood form.
- Radak, R. Avraham b. HaRambam, and Ralbag all explore the option that the entire incident was only a prophetic vision.^[2]

"וַיִּאָבֵק" – Shadal contends that the verb אָבֵק^[3] is related to the root "חִבֵּק"^[4] and means to embrace. His understanding is that this was a friendly, athletic, wrestling match, and not a fight to the death.

"וַיִּרְאֵהוּ כִּי לֹא יָכֹל לוֹ" – Shadal explains that the angel feigned not being able to overcome Yaakov.

"וַיַּגַּע בְּכַף יַרְכוּ" – This approach must grapple with why the angel injured Yaakov if his goal was to give Yaakov confidence. R. Shemuel b. Chofni proposes that "וַיַּגַּע" implies an affectionate touch,^[5] rather than a violent blow.^[6] Radak, though, claims that the injury was a punishment for Yaakov's lack of faith in Hashem^[7] and his excessive humbling of himself before Esav.

"כִּי עָלָה הַשַּׁחַר" – Radak suggests that the angel tells Yaakov that now that it is daylight there is no cause for further fear and his protection is no longer needed. Alternatively, now that the angel has fortified Yaakov's spirit, it is time for him to leave so that Yaakov can prepare for Esav's arrival.^[8]

"רָאִיתִי אֱלֹהִים... וַתִּנְצַל נַפְשִׁי" – R. Shemuel b. Chofni reads this as Yaakov's expression of relief that he did not die from seeing an angel.^[9] However, it is possible that "רָאִיתִי" here means to encounter, and Yaakov is expressing that he survived the confrontation with the angel.^[10]

Crux of the position – This approach connects the episode to its immediate context. Yaakov is about to meet Esav, and thus Hashem sends an angel or a prophetic vision to bolster Yaakov's confidence.

Future Generations

Yaakov's skirmish with and victory over the angel represented the future struggles of Israel and their ultimate salvation from their enemies.

SOURCES: [Josephus](#),^[11] [Bereshit Rabbah](#), [Lekach Tov](#), [Ramban](#), [Abarbanel](#), [Seforno](#)^[12]

Reality or prophecy? This approach views the encounter as a real, physical, struggle.^[13] According to Ramban, though, these real life events had prophetic significance and determined the course of Jewish history.^[14]

Biblical parallels – Seforno compares our story to Elisha's command to Yoash to shoot arrows as a symbol of Israel's future triumphs over Aram.^[15] In both cases, a Divinely mandated action serves as a template for future victories over an enemy.

"אִישׁ" – **angel or human?** All of these commentators assert that Yaakov struggled with an angel. R. Chama in Bereshit Rabbah and Lekach Tov identify him as the guardian angel of Esav or Edom ("שַׂר שֵׁל" עֵשָׂו אוֹ "שַׂר שֵׁל אֶדוֹם").^[16] As this position reads the struggle as anticipating the future struggles of the Jewish people, the identification of the angel with Edom, commonly understood to signify Rome, is a natural one.

"וַיִּאָבֵק" – R. Berakhiah in Bereshit Rabbah and Lekach Tov suggest that the word stems from the root אבק and relates to the dust that rises during the struggle.^[17] Ramban raises the possibility that it is related instead to the root חבק.^[18]

"וַיִּרְא כִּי לֹא יָכַל לוֹ" – According to both Bereshit Rabbah and Seforno, the angel was not able to overcome Yaakov due to Yaakov's merits (or those of his ancestors). Ramban, though, simply suggests that the angel was given Divine orders not to subdue Yaakov but only to injure his thigh.

"וַיַּגַע בְּכַף יָרְכוֹ" – Bereshit Rabbah, Lekach Tov and Ramban read the injury to Yaakov's thigh as metaphorically representing the suffering of his future descendants ("יִצְאֵי יָרְכוֹ") during periods in which enemies attempted to force them to forsake their faith.^[19] According to them, the encounter's message is not totally reassuring. Though the nation will ultimately prevail over its adversaries, they will first endure a period of hardship and struggle.^[20]

"כִּי עָלָה הַשָּׁחַר" – This approach reads the timing of the entire encounter as having metaphoric value. Night represents darkness and hardship, while dawn breaking represents the coming of light and the future salvation.^[21]

Crux of the position – This approach expands the significance of this story in particular, and Sefer Bereshit as a whole, viewing them and their details as having eternal ramifications for the people of Israel.

Corrective Punishment

Hashem orchestrated the confrontation and instructed the angel to injure Yaakov as a punishment for one of various possible misdeeds.

Present Actions

Hashem sent an angel to punish Yaakov for doubting His promise to protect him and to prevent Yaakov from running away.

SOURCES: [Rashbam](#)

"וַיִּזְתַּר יַעֲקֹב לְבָדּוֹ" – Rashbam suggests that Yaakov was attempting to run away from Esav, as he did not sufficiently trust that Hashem would protect him. Yaakov, thus, had his family cross the river to escape under the cover of darkness. However, before he himself managed to cross, he found himself attacked by the angel.^[22]

Biblical parallels – Rashbam brings parallels for both a nighttime escape across a river and for a person getting punished for going or not going some place against God's wishes:

- During Avshalom's uprising, David crossed a river in the middle of the night in order to escape.^[23]
- Rashbam points to Moshe,^[24] Bilaam,^[25] and Yonah^[26] as examples of others who tried to avoid fulfilling the mission assigned to them by Hashem, and who were similarly punished. Each is put into a potentially fatal situation, and Bilaam also becomes lame.^[27]

Second camp as decoy – According to this approach, it is possible that Yaakov had prepared for his family's escape by previously dividing his people into two camps (Bereshit 32:8). The first camp with the servants and hired hands stayed put awaiting Esav, and this afforded the second camp consisting of Yaakov's wives and children an opportunity to escape from danger.^[28]

Esav's intentions – [Rashbam](#) maintains that Esav was coming with peaceful intentions and that the 400 men accompanying him were serving as an honor guard rather than a fighting army. This is consistent with

Rashbam's understanding that Hashem wanted to prevent Yaakov from fleeing and avoiding a reconciliation with Esav.^[29]

"אִישׁ" – **angel or human?** Rashbam understands the "אִישׁ" to be an angel sent by Hashem.

Reality or prophecy? According to Rashbam, the encounter was real and not part of a dream.

"וַיִּאָבֵק" – Rashbam views the angel's wrestling as both punitive and preventative. The angel fought, in part, simply to delay Yaakov and prevent him from escaping and avoiding the reunion with Esav.^[30]

"וַיַּגַע בְּכַף יָרְכוֹ" – The angel wounded Yaakov's thigh in order to punish him for doubting Hashem's power and for attempting to run away.^[31]

"כִּי עָלָה הַשָּׁחַר" – According to Rashbam, the angel needed to end the struggle by dawn so that Yaakov would be free to encounter Esav.

The blessing – For Rashbam's position, it is unclear why Yaakov should deserve a blessing after having acted against Hashem's wishes.^[32]

"כִּי שָׁרִית עִם אֱלֹהִים וְעַם אַנְשִׁים וְתוֹכַל" – These words, which suggest that Yaakov ultimately won the fight, present a difficulty for Rashbam. If the angel's actions are a punishment for Yaakov, how could Yaakov emerge victorious?^[33] Rashbam could perhaps answer that once Yaakov's thigh was wounded, his sin was atoned for, and he could then win the duel.^[34]

"וַתִּנָּצַל נֶפֶשׁוֹ" – According to this approach, Yaakov realizes that, because of his sin, he had a close call with death.^[35]

Crux of the position – Rashbam attempts to elucidate a number of enigmatic Biblical episodes by finding their common denominator of punishment for going against God's wishes. However, this does not fit well with the general motif of Divine protection and blessing which pervades the story.

Past Actions

Hashem sent an angel to injure Yaakov as a punishment for prior transgressions.

SOURCES: [Targum Pseudo-Jonathan](#), [Pirkei DeRabbi Eliezer](#), [R. Ephraim](#), [Akeidat Yitzchak](#), [Keli Yakar](#)

What sin?

- **Did not tithe** – Targum Pseudo-Jonathan and Pirkei DeRabbi Eliezer criticize Yaakov for not fulfilling his vow at Beit El to give a tenth of his possessions to God.^[36]
- **Married four wives** – R. Ephraim blames Yaakov for marrying four sisters.^[37]
- **Materialism** – Akeidat Yitzchak and Keli Yakar suggest that Yaakov crossed the river alone to retrieve several small jars which he had forgotten.^[38] They fault him for his over attachment to his possessions and his materialistic bent.

"אִישׁ" – angel or human? All of these commentators maintain that it was an angel who struggled with Yaakov. According to Keli Yakar, the "אִישׁ" is the guardian angel of Esav, also known as Samael.

Reality or prophecy? These commentators explain that this was happening in real life.

"וַיַּגַע בְּכַף יָרְכוֹ" – R. Ephraim suggests that the thigh specifically was injured since Yaakov's sin of marrying too many women directly related to that limb.^[39]

"שְׁלַחְנֵי כִי עָלָה הַשְּׁחָר" – According to Targum Pseudo-Jonathan, the angel had to end the struggle since it was time to go back to heaven to sing Hashem's praises. Akeidat Yitzchak, on the other hand, explains that the angel wanted to give Yaakov time to prepare for his meeting with Esav.

Crux of the position – This approach is unique in that it does not posit any fundamental connection between this story and the surrounding story of the reunion with Esav. As our episode makes no mention of Esav, it is viewed as an independent unit.

Attack

Esav's advocate or guardian angel assaulted Yaakov in an effort to reclaim the birthright and blessings.

SOURCES: [Rashi](#), [R. Yosef Bekhor Shor](#), [Ba'alei HaTosafot](#), [Ma'asei Hashem](#), [R. D"Z Hoffmann](#)

"אִישׁ" – angel or human? These commentators maintain that the "אִישׁ" who struggled with Yaakov was an angel. Rashi and Ma'asei Hashem identify him with the guardian angel of Esav. However, this position could also suggest that the "אִישׁ" was a human representative of Esav, coming to attack Yaakov on his behalf.^[40]

Reality or prophecy? This approach asserts that the struggle was a physical one and not part of a prophetic dream.

"וַיִּאָבֵק" – Rashi and R. Yosef Bekhor Shor both raise two possibilities as to the word's etymology, suggesting that it is either related to the root אבק meaning dust or to the Aramaic אבק/חבק which means to tie or twist, referring to the tangled, wrestling arms and legs of the fighters.^[41]

"וַיַּגַע בְּכַף יָרְכוֹ" – R. Yosef Bekhor Shor understands the angel's actions simply, as an attempt to overpower Yaakov and catch him off balance. In contrast, a Tosafist manuscript relates it to the angel's desire to seek revenge for the sale of the birthright, by causing a defect in Yaakov, and rendering him unfit to offer sacrifices.^[42]

"וַיִּרְא כִי לֹא יָכַל לוֹ" – R. Yosef Bekhor Shor and R. D"Z Hoffmann emphasize that it was only due to Hashem's mercy and help that Yaakov was able to overcome the angel. If one posits, on the other hand, that the adversary was human, it is understandable how Yaakov might have overpowered him.

"כִּי אָם בְּרַכְתִּנִּי" – Rashi asserts that Yaakov was telling the angel that he would not let him free until he affirmed that the blessings of Yitzchak rightfully belonged to Yaakov.

Change of name – According to Rashi, the change of name represents an admission that the blessings

did not belong to Yaakov due to his trickery (עקבה) but rather because he rightfully deserved them.

"לָמָּה זֶה תִּשְׂאֵל לְשָׁמִי" – R. Yosef Bekhor Shor suggests that the angel refused to reveal his name since, generally, a defeated party does not want to publicize his identity.^[43]

"וַתִּנָּצַל נֶפְשִׁי" – R. Yosef Bekhor Shor explains that Yaakov's words refer not to being saved from seeing an angel,^[44] but from fighting with one.^[45] He points out that the root ראה can also be used to refer to combat.^[46]

"שְׁלַחְנִי כִּי עֹלָה הַשָּׁחַר" – According to Rashi, the angel needed to depart at dawn to return to heaven to sing Hashem's praises. R. Yosef Bekhor Shor, in contrast, explains that demonic powers lose their strength to harm in daylight.

"וַרְאִיתִי פָּנֶיךָ כְּרֹאת פְּנֵי אֱלֹהִים" – Rashi reads this as Yaakov comparing his encounter with Esav to his meeting Esav's angel. Yaakov is cautioning Esav not to attack lest he be defeated like his guardian angel.

Crux of the position – This approach views the episode as closing the larger circle of the Yaakov and Esav stories by affirming Yaakov's birthright, as well as insuring that Esav will not be able to harm Yaakov in their immediately following meeting.

^[1] R. Shemuel b. Chofni and Radak point to verses in Yehoshua 5:13 and Daniel 9:21,10:5 where "אִישׁ" seems to refer to an angel.

^[2] All of these commentators are influenced by the Rambam who maintains that all visions of an angel (including ours) were in a dream. For more, see [Prophecy](#) and [About Rambam](#). According to the Rambam, the character who struggled with Yaakov is one of the angels whom Yaakov sees at the opening of Chapter 32 ("וַיַּעֲקֹב הֵלֵךְ לְדַרְכּוֹ וַיִּפְגְּעוּ בּוֹ מַלְאֲכֵי אֱלֹהִים"), and the structure is one of a כלל ופרט (general heading followed by specifics). See also [Ba'alei HaTosafot](#).

[Ramban](#) and others reject the Rambam's position, noting that if the episode was only a vision, why would Yaakov have become lame. To this challenge, R. Avraham Maimonides, Ritva, and Ralbag respond that a person's thoughts and imagination even during regular sleep (let alone, a prophetic state) can affect one's physical condition ("לפי שהאברים מתפעלים על ידי כח הדמיון"). Ralbag also offers the almost diametrically opposite possibility, that a person's physical state affects his dreams. Thus, he suggests that Yaakov's thigh was sore from transporting his entire family across the river, and this caused his prophetic dream of an angel striking his thigh.

^[3] Our verses of Bereshit 32:25-26 are the only Biblical occurrences of the verb אבק.

^[4] Shadal notes that the Samaritan text reads "ויחבק". Cf. R. Avraham Maimonides who relates the verb to the word "אבק" (dust).

^[5] He points to the "וַיִּגַּע" in Yeshayahu 6:6 as a prooftext.

^[6] It is unclear, though, why an affectionate touch should have disabled Yaakov.

[7] Cf. [Rashbam](#) below.

[8] This approach is adopted by [Akeidat Yitzchak](#) and [Abarbanel](#) ("ואתה צריך ללכת לדרכך כי עשו יבא במהרה על כן"). ("להנאתך ולטובתך איעצך שתשלחני").

[9] R. Shemuel b. Chofni points to the parallel concerns of Gidon (Shofetim 6:23) and Manoach (Shofetim 13:22).

[10] Cf. [R. Yosef Bekhor Shor](#) below.

[11] Josephus reads the encounter as a message of encouragement for both Yaakov himself in the present and for his future descendants.

[12] Seforno also sees a dual symbolism in the struggle, reading in it a message of encouragement for both Yaakov and his future nation.

[13] Ramban brings proof that it was not simply a dream from the fact that Yaakov emerged with a physical limp. He further points out that had it been merely a vision, Yaakov would not have felt that his life had been in danger for seeing God ("כִּי רָאִיתִי אֱלֹהִים פָּנִים אֶל פָּנִים וַתִּנְצַל נַפְשִׁי"), as he had previously had prophetic dreams without any similar reaction of fear.

[14] Ramban here is consistent with his general approach of viewing the Patriarchal actions as creating the blueprints for future history. For more, see מעשה אבות סימן לבנים and [About Ramban](#).

[15] See Melakhim II 13:17, and see Ramban Bereshit 12:6 who cites this verse in his development of the concept of מעשה אבות סימן לבנים. Seforno is following in the footsteps of Ramban – see above.

[16] This identification may be based on Yaakov's equation in [Bereshit 33:10](#) between seeing Esav and seeing the angel, "כִּי עַל כֵּן רָאִיתִי פָּנֶיךָ כְּרֹאֵת פְּנֵי אֱלֹהִים".

[17] He proposes that it is the "אִישׁ" who is covered with dust, perhaps proof that Yaakov was winning the struggle.

[18] See Bavli Chulin 91a.

[19] Lekach Tov also proposes to a second symbolic interpretation of the thigh, suggesting that it refers to decrees against circumcision. Seforno, who reads the encounter as containing a message also for Yaakov in the present, suggests that the injured thigh might represent Yaakov's personal loss. Though he will emerge victorious over Esav, he will incur a monetary loss, "הִיקוּם אֲשֶׁר בְּרַגְלֵיהֶם" (the animals he gave Esav as a tribute).

[20] See Nechama Leibowitz, Iyyunim BeSefer Bereshit (Jerusalem, 1992): 258, who notes that Ramban emphasizes the physical loss of the many who will die sanctifying Hashem's name, while Lekach Tov, in contrast, highlights the spiritual loss of those who will convert to other faiths and assimilate.

[21] R. Huna in the name of R. Acha in Bereshit Rabbah and Seforno read the phrase "וַיִּזְרַח לוֹ הַשֶּׁמֶשׁ" similarly. The fact that the sun shined and healed Yaakov is representative of similar healing in the future.

[22] It is not clear, though, how Yaakov could have thought that he and his family would be able to elude Esav and his army for any extended period of time.

[23] See Shemuel II 17:22. Rashbam notes that David's route took him through the same region through which Yaakov had traveled.

[24] Moshe procrastinates in going to Egypt to confront Paroh and save the nation and finds himself attacked by Hashem at the lodging place (Shemot 4:24). Tzipporah saves him by touching the foreskin to Moshe's leg ("וַיַּגַּע לְרַגְלֵיוֹ"), language similar to that used here. According to R. Yehuda b. Bizna in Bavli Nedarim 31b, Moshe was actually attacked specifically at the site of his circumcision, perhaps the meaning of "ירך" here. For elaboration see [Murder Mystery at the Malon](#).

[25] Bilaam attempts to curse rather than bless the nation and as a result is confronted by a sword-brandishing angel. He emerges lame (See Bemidbar 22:25 and 23:3).

[26] See Yonah 1–2.

[27] The choice to injure the leg specifically might be related to the fact that in each case it is the leg which disobeyed Hashem in not going where it was meant to.

[28] The encounter with the angel, though, foiled the implementation of this plan by detaining Yaakov, and Yaakov's family was then forced to reunite with the other camp. The advantage of this option is that it accounts for why Yaakov split his camp in two in 32:8, while there is no indication of this division in two when Esav arrived.

[29] Were Rashbam to have adopted [Rashi's](#) position that Esav was coming with a clear intent to do battle, it would have been more difficult for Rashbam to argue that Yaakov should have been punished for attempting to flee.

[30] Hashem wanted to ensure that Yaakov would have to encounter Esav and his men. When the meeting passed peacefully, he would then recognize that God had indeed protected him, and kept His original promise to bring Yaakov home safely.

[31] See the discussion above for parallel occasions in which a person's leg was wounded for disobeying Hashem's orders.

[32] Possibly for this reason, Rashbam interprets "כִּי אִם בְּרַכְתֵּנִי", as Yaakov merely requesting that he not suffer any permanent damage from the encounter.

[33] See Nechama Leibowitz, Iyyunim BeSefer Bereshit (Jerusalem, 1992): 256, who rejects Rashbam's approach for this reason.

[34] In the parallel cases brought by Rashbam, the punished parties are ultimately saved as well. According to Rashbam, Hashem wants to teach the offenders a lesson, but then have them continue their mission.

[35] Cf. "וַיִּפְגְּשׁוּהוּ ה' וַיִּבְרַק שׁ הַמִּיתוֹ" by Moshe in Shemot 4:24.

[36] They have Yaakov atoning for this by tithing his children and giving Levi to Hashem. The position is somewhat perplexing, not only because of the human tithing, but also because Yaakov has not yet returned in peace, and thus has of yet no reason to fulfill his oath. It is possible that the explanation is motivated, in part, from a desire to have the tribe of Levi chosen before the story of Shechem.

[37] R. Ephraim assumes like the Midrash that Bilhah and Zilpah were sisters of Rachel and Leah. For an in depth analysis regarding whether the Avot kept the commandments before the revelation at Sinai, see [Avot and Mitzvot](#).

[38] This is based on [Bavli Chulin](#). The Bavli, though, views Yaakov's guarding of his property in a positive light, as an attempt by Yaakov to ensure that he does not come to steal.

[39] Cf. the Akeidat Yitzchak who says that the thigh represents the punishment of future generations. The Keli Yakar suggests that the thigh represents that which is hidden, and thus, when Samael saw that he was not successful in swaying Yaakov away from Hashem he tried to at least ensure that he not be able to learn the hidden secrets of Torah.

[40] Such a position would avoid the theological problem posed by a rogue angel attacking Yaakov against God's will that he not be harmed.

[41] According to both explanations, the confrontation is a hostile one.

[42] The Tosafist position understands the birthright as a religious status, the priestly privilege of serving God and bringing sacrifices. See [Sale of the Birthright](#) for elaboration. According to this, there is no special significance to the thigh itself, as any blemish would have sufficed. Cf. Ma'asei Hashem who suggests that Yaakov guarded the bill of sale by his thigh and the angel was attempting to steal it back.

[43] He also brings alternative possibilities: that angels don't share their names, that they don't have names, or that they don't want people to know their names so that they won't swear by them.

[44] Yaakov would not have found such salvation surprising as he had previously encountered angels without negative repercussions.

[45] From Rashi's comment on 33:10 it seems that he might understand that Yaakov was relieved that he didn't die from merely seeing the angel.

[46] As proof, he brings a parallel from Melakhim II 14:8 where the root אַר is similarly used in a context of war .

Wrestling With Angels and Men

Sources

BIBLICAL TEXTS

בראשית ל"ב:ב'-ג'

(ב) וַיַּעֲקֹב הֵלֶךְ לְדַרְכּוֹ וַיִּפְגְּעוּ בּוֹ מַלְאֲכֵי אֱלֹהִים. (ג) וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב כִּאֲשֶׁר רָאָם מַחֲנֵה אֱלֹהִים זֶה וַיִּקְרָא שֵׁם הַמָּקוֹם הַהוּא מַחֲנֵים.

בראשית ל"ב:כ"ב-ל"ג

(כב) וַתַּעֲבֹר הַמַּנְחָה עַל פְּנֵיו וְהוּא לֹן בְּלִילָה הַהוּא בַּמַּחֲנֶה. (כג) וַיִּקָּם בְּלִילָה הוּא וַיִּקַּח אֶת שְׁתֵּי נַשְׂיוֹ וְאֶת שְׁתֵּי שְׁפָחֹתָיו וְאֶת אֶחָד עֶשֶׂר יְלָדָיו וַיַּעֲבֹר אֶת מַעְבַּר יַבֵּק. (כד) וַיִּקַּח וַיַּעֲבֹר אֶת הַנָּחַל וַיַּעֲבֹר אֶת אֲשֶׁר לוֹ. (כה) וַיִּנְתֵּר יַעֲקֹב לְבַדּוֹ וַיֵּאָבֵק אִישׁ עִמּוֹ עַד עֲלוֹת הַשָּׁחַר. (כו) וַיִּרְא כִּי לֹא יָכַל לוֹ וַיִּגַע בְּכַף יָרְכוֹ וַתִּקַּע כַּף יָרֵךְ יַעֲקֹב בְּהַאֲבָקוֹ עִמּוֹ. (כז) וַיֹּאמֶר שְׁלַחֲנִי כִּי עָלָה הַשָּׁחַר וַיֹּאמֶר לֹא אֲשַׁלְּחֶךָ כִּי אִם בְּרַכְתָּנִי. (כח) וַיֹּאמֶר אֵלָיו מַה שְּׁמֶךָ וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב. (כט) וַיֹּאמֶר לֹא יַעֲקֹב יֹאמֶר עוֹד שְׁמֶךָ כִּי אִם יִשְׂרָאֵל כִּי שָׁרִיתָ עִם אֱלֹהִים וְעַם אַנְשִׁים וַתּוֹכַל. (ל) וַיִּשְׁאַל יַעֲקֹב וַיֹּאמֶר הַגִּידָה נָא שְׁמֶךָ וַיֹּאמֶר לָמָּה זֶה תִּשְׁאַל לְשָׁמִי וַיִּבְרַךְ אֹתוֹ שֵׁם. (לא) וַיִּקְרָא יַעֲקֹב שֵׁם הַמָּקוֹם פְּנִיאֵל כִּי רָאִיתִי אֱלֹהִים פְּנִים אֶל פְּנִים וַתִּנָּצַל נַפְשִׁי. (לב) וַיִּזְרַח לוֹ הַשָּׁמֶשׁ כִּאֲשֶׁר עָבַר אֶת פְּנוּאֵל וְהוּא צָלַע עַל יָרְכוֹ. (לג) עַל כֵּן לֹא יֵאָכְלוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת גִּיד הַנֶּשֶׂה אֲשֶׁר עַל כַּף הַיָּרֵךְ עַד הַיּוֹם הַזֶּה כִּי נָגַע בְּכַף יָרֵךְ יַעֲקֹב בְּגִיד הַנֶּשֶׂה.

בראשית ל"ג:י'

וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב אֵל נָא אִם נָא מִצָּאתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ וְלִקְחֶתָּ מִנְחָתִי מִיָּדִי כִּי עַל כֵּן רָאִיתִי פְּנִיךָ כְּרֹאת פְּנֵי אֱלֹהִים וַתִּרְצָנִי.

הושע י"ב:ד'-ה'

(ד) בְּבֶטֶן עָקֵב אֶת אַחִיו וּבְאוֹנוֹ שָׁרָה אֶת אֱלֹהִים. (ה) וַיִּשֶׁר אֵל מַלְאָךְ וַיִּכַּל בְּכַה וַיִּתְחַנֵּן לוֹ בַּיִת אֵל יִמְצְאוּנוּ וְשֵׁם יְדַבֵּר עִמָּנוּ.

CLASSICAL TEXTS

יוספוס פלביוס, קדמוניות היהודים א':כ':ב'

When Jacob had made these appointments all the day, and night came on, he moved on with his company; and, as they were gone over a certain river called Jabbok, Jacob was left behind; and meeting with an angel, he wrestled with him, the angel beginning the struggle: but he prevailed over the

angel, who used a voice, and spake to him in words, exhorting him to be pleased with what had happened to him, and not to suppose that his victory was a small one, but that he had overcome a divine angel, and to esteem the victory as a sign of great blessings that should come to him, and that his offspring should never fall, and that no man should be too hard for his power. He also commanded him to be called Israel, which in the Hebrew tongue signifies one that struggled with the divine angel. These promises were made at the prayer of Jacob; for when he perceived him to be the angel of God, he desired he would signify to him what should befall him hereafter. And when the angel had said what is before related, he disappeared; but Jacob was pleased with these things, and named the place Phanuel, which signifies, the face of God. Now when he felt pain, by this struggling, upon his broad sinew, he abstained from eating that sinew himself afterward; and for his sake it is still not eaten by us.

בבלי חולין צ"א. - :

ויותר יעקב לבדו (בראשית ל"ב) - אמר רבי אלעזר : שנשתייר על פכין קטנים, מכאן לצדיקים שחביב עליהם ממונם יותר מגופם וכל כך למה - לפי שאין פושטין ידיהן בגזל. (בראשית ל"ב) ויאבק איש עמו עד עלות השחר אמר רבי יצחק : מכאן לת"ח שלא יצא יחידי בלילה ; רבי אבא בר כהנא אמר מהכא (רות ג') הנה הוא זורה את גורן השעורים ; רבי אבהו אמר מהכא : (בראשית כ"ב) וישכם אברהם בבקר ויחבוש את וגו' ; ורבנן אמרי מהכא : (בראשית ל"ז) לך נא ראה את שלום אחיך ואת שלום וגו' ; רב אמר מהכא : (בראשית ל"ב) ויזרח לו השמש. אמר ר' עקיבא : שאלתי את רבן גמליאל ואת רבי יהושע באיטליו של אימאום, שהלכו ליקח בהמה למשתה בנו של רבן גמליאל, כתיב ויזרח לו השמש, וכי שמש לו לבד זרחה? והלא לכל העולם זרחה! אמר ר' יצחק : שמש הבאה בעבורו, זרחה בעבורו.

תרגום המיוחס ליונתן בראשית ל"ב: כ"ה, כ"ז, כ"ט

(כה) וְאֶשְׁתָּאֵר יַעֲקֹב בְּלַחֲדוּי מַעֲיִבָרָא לְיֹוֹבְקָא וְאֶתְבַּחַשׁ מְלֶאכְאָ עֲמִיָּה כְּדָמוֹת גְּבַר וְאָמַר הֲלֹא אֶמְרֶתָּ לַעֲשָׂרָא כָּל דִּילְךָ וְהָאֵית לְךָ תְּרִיסַר בְּנִין וּבְרִיתָא חֲדָא וְלֹא עֲשִׂיתִינוּן מִן יַד אֶפְרָשׁ אַרְבַּע בּוֹכְרִין לְאַרְבַּע אֵימָהֲתָא וְאֶשְׁתִּיירוּ תַמְנִיָּא וְתִנָּא לְמַמְנִי מִשְׁמַעוֹן וְסִלִּיק לְוִי בְּמַעֲשָׂרָא עֲנִי מִיכָאֵל וְאָמַר רַבּוּנִיָּה דְעֵלְמָא דִּין הוּא עֲדָבָד וְעַל עֵיסַק פְּתַגְמִיָּא הָאֵילִין אֶשְׁתְּהִי מִן הָאֵל לְנַחְלָא עַד מֵיֶסַק עֲמוּד קְרִיצָתָא.

(כז) וְאָמַר שְׁדַרְנֵי אַרוֹם סִלִּיק עֲמוּד קְרִיצָתָא וּמְטָא שְׁעֵתָא דְמְלָאכִי מְרוּמָא מְשַׁבְּחִין לְמַרִי עֵלְמָא וְאָנָּא חַד מִן מְלָאכִיא מְשַׁבְּחִיָּא וּמִיּוּמָא דְאִיתְבְּרִי עֵלְמָא לֹא מְטָא זְמַנִּי לְמְשַׁבְּחָא אֱלֹהִין הֲדָא זְמַנָּא וְאָמַר לִית אָנָּא מְשַׁדְרִי וְתַדְּ אֱלֹהִין בִּירְכֶתָּ יְתִי.

(כט) וְאָמַר לֹא יַעֲקֹב אִיתְאָמַר עוּד שְׁמָדָ אֱלֹהִין יִשְׂרָאֵל אַרוֹם אֶתְרַבְּרֶתָּ עִם מְלָאכִיא דְה' וְעִם גּוֹבְרִיא וְיִכְלֶתָּ לְהוֹם.

בראשית רבה ע"ז: ג'

(ג) ר' חמא בר"ח אמר שרו של עשו היה הוא דהוה אמר ליה כי ע"כ ראיתי פניך כראות פני אלהים ותרצני, משל

לאתליטוס שהוא עומד ומתגושש עם בנו של מלך, תלה עיניו וראה את המלך עומד על גביו והרפיש עצמו לפניו, הה"ד וירא כי לא יכול לו, א"ר לוי וירא בשכינה כי לא יכול לו, אמר ר' ברכיה אין אנו יודעים מי נצח אם מלאך אם יעקב ומן מה דכתיב ויאבק איש עמו הוי מי נתמלא אבק האיש שעמו, אמר ר' חנינא בר יצחק אמר לו הקדוש ברוך הוא הוא בא אליך וחמשה קמיעין בידו זכותו וזכות אביו זכות אמו וזכות זקיננו וזכות זקינתנו, מדוד עצמך אם אתה יכול לעמוד אפילו בזכותו מיד וירא כי לא יכול לו, משל למלך שהיה לו כלב אגריון וארי נמירון והיה המלך נוטל את בנו ומלבבו בארי שאם יבא הכלב להזדווג לו יאמר לו המלך ארי לא היה יכול לעמוד בו ואתה מבקש להזדווג לו, כך שאם יבואו אומות העולם להזדווג לישראל, יאמר להם הקדוש ברוך הוא שרכם לא היה יכול לעמוד בו ואתם מבקשים להזדווג לבניו, ויגע בכף ירכו, נגע בצדיקים ובצדיקות בנביאים ובנביאות שהן עתידין לעמוד ממנו ואיזה זה, זה דורו של שמד, ותקע כף ירך יעקב, ר' ברכיה ור' אליעזר, ר' אליעזר אמר שעייה, ר' ברכיה בשם רבי אסי אמר סידקה כדג, רב נחמן בר יעקב אמר פירשה ממקומה, כדכתיב (יחזקאל כ"ג) ותקע נפשי וגו' כאשר נקעה נפשי, א"ר חנינא בר יצחק כל אותו הלילה היו שניהן פוגעין זה בזה מגיניה דדין לקבל מגיניה דדין, כיון שעלה עמוד השחר ויאמר שלחני כי עלה השחר.

בראשית רבה ע"ח:ג'

כי שרית עם אלהים ועם אנשים ותוכל, נתגוששת עם העליונים ויכולת להם, ועם התחתונים ויכולת להם, עם העליונים זה המלאך, ר' חמא בר חנינא אמר שרו של עשו היה, הוא דהוא א"ל כי ע"כ ראיתי פניך כראות פני אלהים, מה פני אלהים דין אף פניך דין מה פני אלהים (שמות כ"ג) ולא יראו פני ריקם, אף את לא יראו פני ריקם, עם התחתונים ויכולת להם, זה עשו ואלופיו, ד"א כי שרית עם אלהים, את הוא שאיקונין שלך חקוקה למעלה.

בראשית רבה ע"ח:ה'

ויזרח לו השמש וגו', א"ר ברכיה ולמי לא זרחה השמש אלא לו לרפואתו אבל לאחרים אורה, ר"ה בשם ר' אחא אמר כך היתה השמש מרפא באבינו יעקב ומלהטת בעשו ובאלופיו, אמר לו הקדוש ברוך הוא את סימן לבניך מה את השמש מרפא בך ומלהטת בעשו ובאלופיו כך בניך תהא השמש מרפא בהן ומלהטת בעובדי כוכבים, מרפא בהן (מלאכי ג') וזרחה לכם יראי שמי שמש צדקה ומרפא בכנפיה, ומלהטת בעובדי כוכבים (מלאכי ג') הנה היום בא בוער כתנור וגו', והוא צולע על ירכו, ריב"ל הוה סליק לרומי וכיון דאתא לעכו נפק ר' חנינא לקדמותיה אשכחיה מטלע על ירכו, א"ל את דמי לסבך והוא צולע על ירכו.

פרקי דר' אליעזר (היגר) ל"ו

רצה לעבור יעקב את מעבר יבק ולהתעכב שם, אמ' לו המלאך לא כך אמרת לי וכל אשר תתן לי עשר אעשרנו לך, מה עשה יעקב, לקח את מקנה קניינו שהביא מפדן ארם מחמשה אלפים וחמש מאות, ועוד אמ' המלאך ליעקב, יעקב לא נתת מעשר מכל והלא יש לך בנים ולא עשרת אותם לי, מה עשה יעקב הפריש ארבעה בכורות לארבעה אמהות ונשתיירו שמנה בנים התחיל משמעון וגמר בבנימין שבמעי אמו, ועוד התחיל משמעון ועלה לוי מעשר קדש לה', שני העשירי יהיה קדש לה', ר' שמעאל אומ' כל הבכורות כשהן שמירת העין חייבין להתעשר

מעשר, ולא עשר יעקב אלא למפרע, התחיל מבנימין שבמעי אמו ועלה לוי קדש לה', ירד מיכאל המלאך ונטל לוי והעלה לפני הב"ה ואמ' לפניו רבון כל העולמים זה הוא גורלך וחלקך ממעשר, ופשט הב"ה יד ימינו ואמ' שיהיו לוי ובניו משרתים לפניו בארץ כמלאכי השרת בשמים, אמ' מיכאל לפני הב"ה רבון כל העולמים המשרתים למלך אינו נותן להם טרף מזונם, לפיכך נתן להם לבני לוי כל קדש שעלה לשמו, שני אשי ה' ונחלתו יאכלון.

MEDIEVAL TEXTS

ר' שמואל בן חפני גאון בראשית ל"ב:כ"ד

המלאך, ולפיכך תרגמתיו "שכצא" (=דמות), כמו שאמר דניאל (דניאל ט':כ"א): [והאיש] גבריאל (דניאל י"ה'): והנה איש אחד לבוש בדים... נאמר שהוא ראה אותו בדמות בשר ודם. וכבר נאמר ויאבק תוך החלפת האל"ף בח"ת. ולאחר זאת נאמר מה לדעתנו הסיבה אשר בגללה נראה המלאך... כבר ידענו את רוב פחדו מעשו... כדי לחזק את לבו ולאמץ אותו כלפיו. ונשלח אליו... בדמות בשר ודם (?) ועודד אותו (?) וחיזק אותו בגלל נצחונו... נפשו ולבו, ובזה יש הוכחה שהוא... עליו הפחד, ופחד בהאבקותו להודיעו... מהשנוא ונבצר ממנו (?)... שהמלאך [לא יכול לו] ואיך יוכל לו אדם, כמו שנאמר (הושע י"ב:ד'): ובאונו שרה [את אל]הים, כלומר: כחו וגבורותו, וכמו שנאמר בגדעון (שופטים ו':י"א): ויבא [מלאך] ה' וישב תחת, ונאמר (שם י"ד) ויאמר לך בכחך זה, ונאמר וירא כי לא יכל לו ויגע בכף ירכו. כלומר: המלאך כשראה כי אין הוא יכול ליעקב. וכמו שנאמר עליו (הושע י"ב:ה'): וישר אל מלאך, כלומר שהוא יכול למלאך והמלאך לא יכול לו. [ומאמרו]: ויגע בכף ירכו, כלומר: התקרבות של חיבה, לא התקרבות של אונס. כמו שנאמר שם (ישעיהו ו':ו'): ויעף אלי אחד מן השרפים.

רש"י בראשית ל"ב:ז'

באנו אל אחיך אל עשו – שהיית אומר אחי הוא, אבל הוא נוהג עמך כעשו הרשע, עודנו בשנאתו.

רש"י בראשית ל"ב:י"ב

מיד אחי מיד עשו – מיד אחי שאין נוהג עמי כאח אלא כעשו הרשע.

רש"י בראשית ל"ב:כ"ה

ויותר יעקב – שכח פכים קטנים וחזר עליהם. ויאבק איש – מנחם פירש ויתעפר איש, לשון אבק, שהיו מעלים עפר ברגליהם על ידי נענועם. ולי נראה שהוא לשון ויתקשר, ולשון ארמי הוא, בתר דאביקו ביה, ואבק ליה מיבק, לשון עניבה, שכן דרך שנים שמתעצמים להפיל איש את רעהו שחובקו ואובקו בזרועותיו. ופירשו רבותינו ז"ל שהוא שרו של עשו.

רש"י בראשית ל"ב:כ"ז-כ"ט

(כז) כי עלה השחר – וצריך אני לומר שירה ביום. ברכתני – הודה לי על הברכות שברכני אבי, שעשו מערער עליהם.

(כט) לא יעקב – לא יאמר עוד שהברכות באו לך בעקבה וברמיה כי אם בשררה ובגלוי פנים, וסופך שהקב"ה נגלה עליך בבית אל ומחליף את שמך, ושם הוא מברכך, ואני שם אהיה ואודה לך עליהן, וזהו שכתוב (הושע י"ב:ה') וישר אל מלאך ויוכל בכה ויתחנן לו, בכה המלאך ויתחנן לו, ומה נתחנן לו (שם) בית אל ימצאנו ושם ידבר עמנו, המתן לי עד שידבר עמנו שם, ולא רצה יעקב, ועל כרחו הודה לו עליהן, וזהו (פסוק ל') ויברך אותו שם, שהיה מתחנן להמתין לו ולא רצה. ועם אנשים – עשו ולבן. ותוכל – להם.

רש"י בראשית ל"ג:י'

אל נא – אל נא תאמר לי כן. אם נא מצאתי חן בעיניך ולקחת מנחתי מידי כי על כן ראיתי פניך וגו' – כי כדאי והגון לך שתקבל מנחתי על אשר ראיתי פניך, והן חשובין לי כראיית פני המלאך שראיתי שר שלך, ועוד על שנתרצית למחול סורחני. ולמה הזכיר לו ראיית המלאך, כדי שיתירא הימנו ויאמר ראה מלאכים וניצול, אני יכול לו מעתה.

לקח טוב בראשית ל"ב:כ"ה-כ"ט

(כה) ויותר יעקב לבדו – אחר שהעביר כל אשר לו, חזר לראות שמא שכח כלום, לימדתך תורה דרך ארץ, שאם תהלך בדרך אשר טעון משאך, קודם שתסע מן המקום ההוא, חפש מקום חנייתך, שמא שכחת כלום: ויאבק קפילישי"ן: איש עמו. מלאך היה ונדמה לו כרועה צאן, אמר לו העבר שלך ואני מעביר שלי, לאחר שהעביר את שלו, חזר לראות שמא שכח כלום, מיד ויאבק איש עמו. שרו של אדום היה: עד עלות השחר. כלומר עד שיעלה שחר לישראל ישועת ישראל, שהוא דומה לשחר, כי הגלות דומה ללילה. אומות העולם ומלכות אדום הרשעה הם נאבקים עם ישראל כדי להטעותם מדרך ה', שנא' שובי שובי השולמית שובי שובי ונחזה בך (שיר השירים ז':א').

(כו) וירא כי לא יכול לו – כלומר לא יכול להוציא את ישראל מייחודו של מקום: ויגע בכף ירכו – זה המילה. וכן גזרה מלכות הרשעה שמד שלא ימולו את בניהם. ותקע כף ירך יעקב בהאבקו עמו – אלו שנטמאו בידי השמד: ויאבק איש עמו למדנו שהמלאך נתמלא אבק, וכה"א וישר אל מלאך ויוכל (הושע יב ה'): וירא כי לא יכול לו. מפני זכותו ומפני זכות אביו וזכות זקנו וזכות אמו וזכות זקנתו. ויגע בכף ירכו – נגע בצדיקים שעתידין לצאת ממנו...

(כט) ויאמר לא יעקב יאמר עוד שמך כי אם ישראל כי שרית עם אלהים – עם המלאך, עם העליונים ועם התחתונים, העליונים זה היה שרו של עשו, עם התחתונים זה עשו ולבן ואלופיו: ד"א כי שרית עם אלהים ועם אנשים. איקונין שלך עם העליונים ועם התחתונים.

רשב"ם בראשית ל"ב:ז'-ח'

(ז) באנו אל אחיך אל עשו – ומצאת חן בעיניו כאשר אמרת, וגם הנה הוא מתוך ששמח בביאתך ובאהבתו אותך, הולך לקראתך וארבע מאות איש עמו לכבודך. זהו עיקר פשוטו. וכן גם הנה הוא יוצא לקראתך וראך ושמח בלבו.
 (ח) ויירא יעקב – בלבו, שאעפ"י שהראה לשלוחים כי לכבודו מתכוין, הוא לא האמין שמחשבת עשו לטובה אלא לרעה.

רשב"ם בראשית ל"ב:כ"א-כ"ט

(כא) כי אמר אכפרה פניו – כן חשב יעקב בלבו ואין זה מדברי השלוחים. וגם הנה הוא אחרינו – לפי שרצה יעקב לברוח בלילה דרך אחרת אם לא מפני שעכבו המלאך, לכך היה מתכוין להטעותו לעשו שלא יפגשוהו.
 (כג) ויקם בלילה הוא – נתכוין לברוח דרך אחרת ולפיכך עבר הנחל בלילה, כמו שמצינו בדוד בברחו מפני אבשלום בדרכים הללו של ירדן ומחנים שעבר יעקב ובלילה, כמו כן ויאמרו אל דוד קומו עברו [מהרה] את המים וגו' ויקם דוד וכל העם אשר אתו ויעברו את הירדן עד אור הבוקר עד אחד לא נעדר אשר לא עבר את הירדן וגו' ודוד בא מחנים ואבשלום עבר את הירדן וגו'. מעבר יבק – מעברות המים, כדי לברוח.

(כה) ויותר יעקב לבדו – כלומר שהעביר כל אשר לו, שלא היה עוד לעבור אלא הוא לבדו, ורצה לעבור אחריהם, כי לברוח דרך אחרת שלא יפגשו עשו נתכוון. ויאבק – מלאך עמו שלא יוכל לברוח ויראה קיום [הבטחתו] של הק' שלא יזיקהו עשו.

(כו) כי לא יכול לו – המלאך. ורצה לעבור ולברוח בעל כרחו. ותקע – נבדלה מן הירך, כמו פן תקע נפשי ממך. [ירך יעקב] – הירך טעמו למטה ברי"ש כי כן שמה, וכן גדר מזה, וכן גזל. וכשירך דבוק נהפכין להיות פתח קטן וטעמו באות ראשונה, ירך יעקב, ירך המשכן.

(כז) כי עלה השחר – וכיון שהאיר היום מעתה יש לילך לדרכיך. כי אם ברכתני – שתשלחני מאתך בשלום, שלא אהיה נזוק במה שנתאבקתי עמך, כי עתה עלה השחר. אז ידע יעקב שהוא מלאך.

(כט) כי שרית – מגזרת באונו שרה את אלהים, כמו קנה, קנית. עשה, עשית. אבל וישר אל מלאך ויוכל, מגזרת שב קם רץ, שיאמר ויקם וישב וירץ. ומה שלקה יעקב ונצלע לפי שהקב"ה הבטיחו והוא היה בורח. וכן מצינו בכל ההולכים בדרך שלא ברצון הק' או ממאנים ללכת, שנענשו. במשה כתי' שלח נא ביד תשלח, ויחר אף ה' במשה. ולפי הפשט אעפ"י שאמרו חכמים בכל מקום חרון אף עושה רושם וכאן מה רושם יש? הלא אהרן אחיך הלוי עתיד היה להיות לוי ואתה כהן ועכשיו הוא יהיה כהן ואתה לוי, אך לפי הפשט לפי שהיה מתעצל ללכת כתי' ויהי בדרך במלון ויפגשוהו [ה'] ויבקש המיתו. וכן ביונה שנבלע במעי הדגה. וכן בבלעם ויחר אף אלהים כי הולך הוא ונעשה חיגר, כדכתי' ותלחץ [את] רגל בלעם, וילך שפי, חיגר כמו ושופו עצמותיו.

אבן עזרא בראשית ל"ב:ל"ג

בגיד הנשה ידוע כאשר העתיקו קדמונינו ז"ל, ואין בו ספק כי אם לחסרי הדעת ותולדות שמפרשים שהוא האבר, ויפרשו הנשה מגזרת נשים. לדעת זה המלאך שנראה ליעקב שהוא גוף יתבאר לך, אם השם יפקח את

לבבך בפי' כי שמי בקרבו (שמות כ"ג: כ"א).

אבן עזרא בראשית ל"ג: י'

כראות פני אלהים מלאך. ורבי המפרשים אומרים כי בא המלאך ליעקב לחזק את לבו שלא יירא מאחיו כי הנה המלאך לא יכול לו, אף כי בן אדם. ואין מלת שרית עם אלהים (בראשית ל"ב: כ"ט) כמו וישר אבימלך על ישראל (שופטים ט': כ"ב), כי אין עם כמו על, רק פירושו שר תחשב עם המלאכים, ועם אנשים שרים. ושואלים ישאלו מה טעם ויזרח לו השמש? (בראשית ל"ב: ל"ב) והלא ברגע אחד זורחת בכל העולם. ושאלתם תוהו. כי עת זרוח השמש בכל מקום ישתנה. והנה בין ירושלים ובין זאת המדינה שחברתי בה זה הפי' ושמה לוקא שעה ושליש שעה, וברחב י"ב מעלות, וזה הדבר ברור בלא ספק. ופי' והוא צולע (בראשית ל"ב: ל"ב) שהיה הולך על צלעו האחת, וטעם על כן. זכר לדבר.

ר' יוסף בכור שור בראשית ל"ב: כ"ה-ל"א

(כה) ויותר יעקב לבדו – מעבר הנחל. ויאבק איש עמו – נאבק עמו כדי להפילו. ויאבק איש עמו – לשון יחיבוקי, כמו 'אביק טפיי בתלמוד (בבלי ע"ז י"ז); ויש לפרש: על שם שהיו מעלין אבק ברגלים. מלאך היה שהיה רוצה להפילו, אלא שהקדוש ברוך הוא עזרו.

(כו) ויגע בכף יריכו – רצה להגביה יריכו, אולי יפול. ותקע – "ותשרש שרשיה" (תהלים פ': י'); 'דשקאפיא' בלעז (לסור מן המקום); והזיקו מעט.

(כז) שלחני כי עלה השחר – אין דרך המזיקים להתראות ביום, כמו שאמרו רבותינו (ברכות מ"ג:), אפילו לשלשה אינו נראה ואינו מזיק. כי אם ברכתני – אתה באת להזיקני, ולא אשלחך עד שתעשה עמי שלום וברכתני – ותודה שאני נוצח.

(כט) כי שרית עם אלהים – נצחת אותי, וכן הוא אומר בקבלה "וישר אל מלאך ויוכל בכה ויתחנן לו" (הושע י"ב: ה') – לשלחו. ועם אנשים – לבן ועשו.

(ל) למה... תשאל לשמי – כי אני שאלתי שמך, כי הנוצח רוצה לפרסם שמו כדי שתהא הגבורה נזכרת על שמו, אבל הנוצח אינו רוצה לפרסם, דקלון הוא לו שאומרים: פלוני היה נצוח. ועוד, אין דרך המלאכים להגיד שמם, וכן אמר המלאך למנוח (שופטים י"ג: י"ח); יש אומרים (ב"ר ע"ח: ד'): לפי שאין להם שם קבוע, ויש לפרש: לפי שאינם רוצים שידעו אנשים שמם, שלא ישביעם. ויברך אותו שם – ועשה שלום עמו והלך לו.

(לא) כי ראיתי אלהים פנים אל פנים – נלחמתי עם מלאך, כמו "לכ[ה] נתראה פנים" דאמציה (מל"ב י"ד: ח'), שהוא לשון 'מלחמה'. כי על הראייה לא היה תוהו, כי דרכו של יעקב לראות מלאכים תדיר, אבל להלחם לא נמצא, רק בו.

ר' אפרים בראשית ל"ב: כ"ו

שאל השואל: מאי טעמא נגע המלאך בכף הירך יותר מבשאר אבריו... ויש אומרים כי המלאך חזר על כל

אבריו ולא מצא בו דבר ערוה זולתי כף הירך, (שהיה שוטף בנשים) שהרי נשא ארבע אחיות, כי גם כן זלפה ובלהה אחיות הן אליבא דמאן דאמר בנות לבן היו. ולפי שהי' כפוף אחריהם בבית של לבן נגע בו לרמוז לו כי ראוי לחסר ממנו מעט, כי זה החוש הוא חרפה לנו.

רמב"ם מורה נבוכים ב': מ"ב

כבר בארנו (בפרק הקודם) כי כל מקום שנזכר בו ראיית מלאך או דבורו, שזה אמנם הוא במראה הנבואה או בחלום, יבאר בהם או לא יבאר, הכל שוה, כמו שקדם, ודע זה והבינהו מאד, ואין הפרש בין שיכתוב תחלה שהוא ראה המלאך, או יהיה הנראה מן המאמר תחלה שהוא חשבו איש מבני אדם ואחר כך בסוף הענין התבאר לו שהוא מלאך, אחר שתמצא סוף הענין כי זה אשר ראה ודבר היה מלאך תדע ותתאמת שמתחלת הענין היה מראה הנבואה או חלום של נבואה, וזה שבמראה הנבואה או בחלום של נבואה פעמים יראה הנביא השם ידבר עמו כמו שנבאר (בפרק מ"ה מזה החלק), ופעמים יראה המלאך ידבר עמו, ופעמים ישמע מי שידבר עמו ולא יראה איש מדבר, ופעמים יראה איש שידבר עמו ואח"כ יתבאר לו שזה המדבר מלאך, ובכמו זה המין מן הנבואה יזכור שהוא ראה איש יעשה או יאמר, אחר זה ידע שהוא מלאך, ולזה העיקר הגדול נטה אחד מן החכמים וגדול מגדוליהם והוא רבי חייא הגדול, בלשון התורה, וירא אליו ד' באלוני ממרא וגו', כי כאשר הקדים כלל והוא שהשם נראה אליו, התחיל לבאר איך היתה צורת ההראות ההוא, ואמר שתחלה ראה שלשה אנשים ורץ ואמר מאמר אליהם, ואמר זה אשר פירש זה הפירוש שמאמר אברהם ויאמר אדני אם נא מצאתי חן בעיניך אל נא תעבור מעל עבדך, שהוא ג"כ ספור מה שאמר במראה הנבואה לאחד מהם, ואמר לגדול שבהם אמר, והבן הענין הזה עוד בסוד מן הסודות, וכן אמר עוד בענין יעקב, אמרו ויאבק איש עמו, שהוא בצורת הנבואה, אחר שהתבאר באחרונה שהוא מלאך, והוא כענין אברהם בשוה אשר הקדים ספור כללי, וירא אליו ה' וגו', אחרי כן התחיל לבאר איך היה זה, וכן ביעקב אמר ויפגעו בו מלאכי אלהים, ואחר כך התחיל לבאר איך קרה עד שפגעו בו, ואמר שהוא שלח שלוחים ופעל ועשה, ויותר יעקב לבדו וגו', וזהו מלאכי אלהים הנאמר עליהם תחלה ויפגעו בו מלאכי אלהים, וזה ההתאבקות והדבור כלו במראה הנבואה.

רד"ק בראשית ל"ב: כ"ה-כ"ו

(כה) ויאבק איש עמו – נתאבק עמו עד שהעלו אבק, איש מלאך, וכן והנה איש עומד לנגדו (יהושע ה') והאיש גבריאל (דניאל ט') ונקראו אישים המלאכים ושמדברים עם בני אדם ונראים להם בצורת איש כמוהם במראה או בהקיץ, ושלח האל זה המלאך ליעקב לחזק לבו שלא ירא מעשו, כי לא יכול לו, לפיכך נאבק עמו ולא יכול להפילו, כן עשו לא יוכל לו, ונאבק עמו עד עלות השחר, רמז לו בזה, כי תהיה לו אורה אחר שחשכה, כי הצרה נמשלת ללילה וחשכה לפיכך בא אליו בלילה ונאבק עמו עד עלות השחר, רמז לו שיהיה לו רוח והצלה שהוא כאור אחר חשכה.

(כו) וירא כי לא יכול לו – שלא יכול להפילו. ויגע בכף ירכו – רמז לו שעשו לא יוכל לו אבל הוא יכאב לו מצד אחר, מצד ירכו, רמז לו בזה שיכאיב באחד מיוצאי ירכו, והוא בתו שנבעלה לכנעני, לפיכך נגע בכף, כי כף לשון נקבה. וכל זה הבין יעקב ממעשה המלאך, אך דבר בתו סבר איפשר שתחלה או שתמות. וכל המעשה הזה אפשר שהיה במראה הנבואה בחלום, אף על פי שמצא עצמו צולע בהקיץ, היה לו זה מאת האל להיות בו זה לאות לפי שהיה פושע במחשבתו אחר כמה הבטחות אשר עשה עמו האל מדה כנגד מדה להיות פוסח בגופו; כי אף על פי

שהיה בוטח באל בכל לבו אלא שחשב שמא יגרום החטא, אעפ"כ אחר כמה הבטחות לא היה לו להרהר ולחוש לעשו ולקראו כמה פעמים אחי ולשלוח לו מנחה גדולה ולהשתחות לו כמה פעמים, ובוזה חטא, ושלם לו האל בזה העולם ולקה בגופו עונש מחשבתו; ואם תרצה תאמר כי המעשה הזה היה בהקיץ ממש, ולא היה לו אלא דמיון לבד שנדמה לו ולא היה, כמו שנאמר במלאך יהושע ובמלאך גדעון ונוכל לומר כן במלאכי אברהם ולוט, כי כל זה היה יכול להיות בדמיון, אבל זה היה בנגיעה ואי אפשר בלא גוף, לפיכך נאמר שלבש גשמיות לשעתו על דרך מופת, וזהו שנגע בכף ירך יעקב והיה צולע, כי זה היה נגיעה ממש.

ר' אברהם בן הרמב"ם בראשית ל"ב:ג'

ויאמר יעקב כאשר ראם וג' – נראה לי אע"פ שלא קבלתי מזולתי כי זו (היתה) נבואה וראה (יעקב) בנבואתו את המלאכים אשר כבר ראה צורותיהם בנבואתו בבית אל ולפיכך אמר מחנה אלהים זה כלומר זה הוא מה שראיתי במה שקדם. ולאבא מרי ז"ל במורה כי זה רמז לנבואה שיזכיר עוד בפרשת וישלח בהיאבקו עם המלאך. וזה קשה עלי לומר כן ובפרט לפי שביאר כאן רבים מלאכים אלהים ושם יחיד איש ושם וקרא שם מקום אותה הנבואה פנואל וקרא שם (מקום נבואה) זו מחנים. וזה דומה למאמר דניאל בן אלמאשטה בעל ההשגה בטענתו על רבינו משה ז"ל בענין זה ובזולתו.

ר' אברהם בן הרמב"ם בראשית ל"ב:כ"ה-ל'

(כה) ויותר וג' – אחר שהתבודד (יעקב) ע"ה בלבדו התבודדות גשמית ולא נשאר אצלו עבדים וחפצים נתעלה באותה ההתבודדות הגשמית אל ההתבודדות הרוחנית אשר בסופה השיג השגת נבואה שנדמה לו בה כאילו יאבק איש עמו והוא מלאך כמו שנאמר בגבריאל והאיש גבריאל. ופירוש ויאבק ויתגושש נגשר מן "אבק" שהוא העפר הדק לפי שהמתגוששים יעלה עליהם אבק הארץ על ידי התגוששותם.

(כו) ...ואל תתמה איך אירע זה במצב שאינו מציאות אלא בדמיון שהרי האדם יראה בחלומו כאילו הוא נוסע וייקץ עיף (ויראה בחלומו) כאילו הכו אותו וייקץ ברגש של כאב לפי שהאברים מתפעלים על ידי כח הדמיון ואם יהיה כך על ידי השפעת החלום הרגיל כל שכן שיהיה על ידי השפעת מראה הנבואה.

(כז) ויאמר שלחני וג' – זה מורה כמו שבארו הקדמונים ז"ל כי יעקב ע"ה דבק בדביקותו גם אחרי מה שאירע לו בכף ירכו / וזה מחזקת יעקב ע"ה בחזיונו הנפלא המבשר לו על חזקתו העצומה בשעת תעורתו. ובמה שתלה (המלאך) סיבת שלחני במאמרו כי עלה השחר גילה לו (ליעקב) שהוא אינו איש באמת אלא מלאך שנדמה בצורת איש בחזיון.

(כט) כי שרית וג' – בישרו כי עשו לא יתגבר עליו ולא ינצחנו והטעם בזה שמכיון ששרית עם אלהים כל שכן שתהיה כך (לשר) עם אנשים.

(ל) וישאל יעקב וג' – שאלו ע"ה לפי מה (שהיה) בדעתו מתחילת המחזה שהוא איש או אפשר כי עד אותו הזמן לא עלה על לבו בחזיונו אלא שהוא איש אלהים גדול היכולת כמלאך ולא נתאמת אצלו שהוא מלאך אלא כשהקיץ וזה הוא הקרוב יותר.

כת"י המבורג 40 בתוספות השלם בראשית ל"ב:כ"ד:ז'

כלומר עם המלאכים כדכתיב "והוא לן בלילה ההוא במחנה" וזה מחנה המלאכים כדכתיב "ויפגעו בו מלאכי אלהים". וגו' "מחנה אלהים זה."

כת"י אוקספורד 268 בתוספות השלם בראשית ל"ב:כ"ה:ו'

נגע בכף ירכו לפוסלו מן העבודה כי קנה הבכורה עבור העבודה.

רמב"ן בראשית י"ח:א'

ובספר מורה הנבוכים (ב מב) נאמר כי הפרשה כלל ופרט. אמר הכתוב תחלה כי נראה אליו השם במראות הנבואה, ואיך היתה המראה הזאת, כי נשא עיניו במראה והנה ג' אנשים נצבים עליו. ויאמר אם נא מצאתי חן בעיניך, זה ספור מה שאמר במראה הנבואה לאחד מהם הגדול שבהם. ואם במראה, לא נראו אליו רק אנשים אוכלים בשר, איך אמר "וירא אליו ה'", כי הנה לא נראה לו השם לא במראה ולא במחשבה, וככה לא נמצא בכל הנבואות, והנה לדבריו לא לשה שרה עוגות, ולא עשה אברהם בן בקר, וגם לא צחקה שרה, רק הכל מראה, ואם כן בא החלום הזה ברוב ענין כחלומות השקר, כי מה תועלת להראות לו כל זה. וכן אמר (שם) בענין "ויאבק איש עמו" (להלן לב כה) שהכל מראה הנבואה. ולא ידעתי למה היה צולע על ירכו בהקיץ, ולמה אמר (להלן לב לא) כי ראיתי אלהים פנים אל פנים ותנצל נפשי, כי הנביאים לא יפחדו שימותו מפני מראות הנבואה. וכבר ראה מראה גדולה ונכבדת מזאת, כי גם את השם הנכבד ראה פעמים רבות במראה הנבואה (עיין להלן כח יג, לא ג).

רמב"ן בראשית ל"ב:כ"ו'

וירא כי לא יכל לו – מלאכיו גבורי כח עושי דברו, ועל כן לא יכול לו המלאך להזיקו, כי לא הורשה רק במה שעשה עמו להקע כף ירכו. ואמרו בבראשית רבה (ע"ז ג') נגע בכל הצדיקים שעתידין להיות ממנו, זה דורו של שמד. והענין כי המאורע כלו רמז לדורותיו שיהיה דור בזרעו של יעקב יתגבר עשו עליהם עד שיהיה קרוב לקעקע ביצתו, והיה זה דור אחד בימי חכמי המשנה כדור של רבי יהודה בן בבא וחביריו, כמו שאמרו (שיר השירים רבה ב' ז') אמר רבי חייא בר אבא אם יאמר לי אדם תן נפשך על קדושת שמו של הקדוש ברוך הוא אני נותן ובלבד שיהרגוני מיד, אבל בדורו של שמד איני יכול לסבול, ומה היו עושים בדורו של שמד, היו מביאין כדוריות של ברזל ומלבנין אותן באור ונותנין אותן תחת שיחיהן ומשיאין נפשותיהן מהן. ויש דורות אחרים שעשו עמנו כזה ויותר רע מזה, והכל סבלנו ועבר עלינו, כמו שרמז ויבא יעקב שלם.

רלב"ג באור דברי הפרשה בראשית ל"ב:כ"ג-ל"ב

(כג-כד) וקם יעקב בלילה ההוא, ויעבר נשיו ובניו ושפחותיו וכל קנייניו את מעבר יבוק, אחר שעבר הוא בראשונה, לנסות עומק המים ומאי זה מקום יכשר יותר שיעבור.

(כה) ונשאר יעקב לבדו להעביר קצת קנייניו שנשארו שם, וישן שם. ונראה לו בנבואה מלאך ה' כאלו הוא איש, ולעוצם דבקותו בו וקורבת מדרגתו ממנו נראה לו שהוא נאבק עמו. עם שיעקב כבר ראה עניין זה ההתאבקות מפני טרדת דמיונו בעניין עשו, וחשבו להמציא תחבולות להפילו, אם יקום עליו להכותו; כי אין מראין לאדם, אלא מהרהורי לבו (ראה ברכות נ"ה:). והנה ארך זמן זה ההתאבקות עד עלות השחר, כי אז הגיע העת שהיה מקיץ יעקב לפי מנהגו.

(כו) והנה נדמה לו שנגע בכף ירכו, ותקע כף ירך יעקב בהאבקו עמו.

(כז) ואמר ליעקב שישלחו, כי עלה השחר והגיע העת הראוי ליעקב שיפנה לעסקיו, ולא רצה יעקב להתיר הקשר אשר ביניהם, אם לא יברכהו.

(כט) ואמר אליו המלאך, שלא יקרא עוד שמו יעקב, כי אם ישראל, כי הוא שרר עם מלאכי השם עד שמדרגתו קרובה למדרגתם, ולא נלאה כחו בזה, ויהיה שר גם כן עם אנשים ולא ינוצח. ובזה היה ליעקב יעוד מה שלא ינצחו עשו.

(ל) וישאל יעקב את המלאך מה שמו המורה על מהותו, כדי שיושג לו מהותו בשלמותו, והודיע אותו המלאך כי מהותו נעלם מאד, אי אפשר ששיגהו האדם - וכבר ביארנו זה בראשון מ'מלחמות ה'" - ויברך אותו זה המלאך שם.

(לא) וכאשר הקיץ קרא יעקב שם המקום ההוא: פנואל (בנוסחנו: פניאל), כי ראיתי אלהים פנים אל פנים ותנצל נפשי.

(לב) והנה זרח לו השמש כאשר עבר פנואל, והוא צולע על ירכו מפני מה שקרהו...

והנה הסכמנו שיהיה זה ההתאבקות בעת השינה, לפי שהוא בלתי אפשר שיראה לאדם מלאך השם בזה האופן בהשתמשו בכחותיו הגופיות. וכבר הודיענו הרב המורה (מו"נ ב, מא), שכבר נשמט במקומות רבים זכר היות הנבואה בחלום או במראה, להשענו שכל נבואה היא בזה התואר; ולזה לא זכר בזה המקום, שתהיה זאת הנבואה בחלום או במראה. ואם יספק אדם עלינו ויאמר: איך יתכן שישאר לו מזה זה הרושם, כזה שהיה צולע על ירכו כאשר הקיץ? נאמר לו, שזה אפשר אצלנו לאחת משתי סבות: אמנם האחת היא, שכבר נראה התפעל כלי הנפש מהדמיונים שיהיו לאדם בעת השינה, לפי שהדמיונים ההם יניעו כלי הנפש הנעה מה. וזה, שכבר תראה שיחלום האדם והוא שוכב עם אשה, ויראה קרי, כאלו היה זה פועל שלם בהקיץ; וכן תמצא שיחלום האדם שהוא נופל ממקום גבוה, ויתנועעו מפני זה איבריו בעת השינה תנועה נפלאה, עד שיקיץ בסבת זאת התנועה, וימצא עצמו שכבר התנועה תנועה נפלאה; וזה מבואר מאד מהחוש. ולזאת הסבה אפשר שיקרה לו, כשראה שנקעה כף ירכו בחלום, שישאר לו מזה רושם במקום ההוא מצד התנועה תקרה לו אז; ולזה אפשר שקרה שמצא עצמו צולע על ירכו, כאשר הקיץ. והסבה השנית הוא, שכבר יתעורר לפעמים הדמיון מהדברים שיתפעל בהם האדם בעת השינה; ולזה יקחו הרופאים ראייה חזקה על החולי מחלומות החולה. והמשל, שאם יגע הישן בדבר קר, יחלום שהוא במים קרים, או שכבר ירד עליו השלג והכפור ומה שידמה לזה; ואם יגע הישן בדבר חם, יחלום שהוא באש, או שהשמש מכה עליו, ומה שידמה לזה; וזה דבר אין ספק בו, כי החוש יעיד על זה. ולזאת הסבה תמצא, שכאשר יגבר המותר הזרעי באדם ויתעורר לצאת, יחלום שהוא שוכב עם אשה; ולזאת הסבה בעינה, הנה כשיתחדש לאדם כאב מה בעת השינה, יחלום שכבר הוכה במקום ההוא בסבת ריב

היה לו עם איש אחד בחלומו; וזה ממה שיקרה גם כן הרבה, לפי מה שהושג לנו בחוש. ובהיות העניין כן, הנה אפשר שקרה ליעקב בסבת העמל שעמל בהעברת כל אשר לו בנחל, שנתחדש לו כאב בכף הירך בעת השינה, ונדמה לו מפני זה בחלומו של נבואה, שיתאבק עם זה האיש ושתקע כף ירכו בהאבקו. ולפי מה שזכרנו, היו להתאבקות הנראה לו בעת השינה שלש סבות: האחת היא חוזק הדבקות אשר היה לו עם זה המלאך; והשנית - מה ששוטטה מחשבתו בהקיץ להמציא תחבולות להפיל עשו, אם יבא עליו להכותו; והשלישית - הכאב שנתחדש לו בעת השנה בכף הירך.

רלב"ג בראשית ל"ב תועלת י'

התועלת העשירי הוא: להודיע מעלת יעקב; וזה, שכבר נתקרבה מדרגתו למדרגת המלאך, עד שנדמה לו שיאבק עמו; עם שיש במה שנשאר לו מהרושם מזאת הנבואה פרסום לאמתת זאת הנבואה, והוא שכבר נמצא שהיה צולע על ירכו כשהקיץ. ולזאת הסבה נצטוינו שלא לאכול גיד הנשה אשר על כף הירך, כדי שיתפרסם לנו עניין זאת הנבואה הנפלאה, עם שבזה רושם גם כן לאמתת עניין הנבואה, אשר היא פנה מפנות התורה; וזה, שאם לא יאמן בנבואה, תפול התורה בכללה.

עקדת יצחק כ"ו

ויאבק איש עמו עד עלות השחר ראה נפלאות מרמיזות סיפורי תורתנו כי הנה בהטרד יעקב אבינו אחר הטפל יותר מדאי כמו שאמרו ז"ל (חולין צ"א). שחזר על פכים קטנים הנה נשאר לו שם יעקב לבדו והוא המורה על כחניות שלימותו כמו ששאר השמות יורו על פועליותו כאשר יתבאר בפרשת ויחי ב"ה. ומצד זה ויאבק איש עמו עד עלות השחר והוא שרו של עשו המקטרגו והמנגדו (בראשית רבה ע"ז). (וי אמנם הוא לא יכול לו כי זכותו עמדה לו גם כי מיד ישוב לאיתנו אבל זה הענין עצמו הוא שהספיק ליגע בנחשלים אחריו מיוצאי ירכו אשר חטאו בזה לגמרי כמו שהיה בעמלק ובכל דורות החרבן והשמדות והוא מה שאמר ותקע כף ירך יעקב בהאבקו עמו כי בפועל נתקיים בהם והיה כאשר תריד ופרקת עלו מעל צואריך (בראשית כ"ז) ונפל זרעו ביד בני עשיו. ויאמר שלחני כי עלה השחר. (יא) לפי הפשט אמר ליה כן למה שכבר הגיעה שעה ליעקב ללכת לדרכו עם מחנהו אחרי מוליכי המנחה ועצה טובה השיאו שלא יתעכב עוד והוא השיב אליו עכ"פ לא אשלחך כי אם ברכתני

ובמדרש (בראשית רבה ע"ח) אמר ליה הגיע זמן קילוסין לקלס אמר ליה יקלסון חבריך. אמר ליה איני יכול. למחר אני בא לקלס והם אומרים לי כשם שלא קלסת אתמול כך לא תקלס היום. יש לקבל לפי זה מ"ש שפקודת כל ימי השנה נמסרה ביד מלאכים ממונים עליהם איש יומו ובראש השנה נמסר לכל א' מלאכת ימיו וכאלו הם מקבלין הריון לילד המעשה ההוא דבר בעתו. כי על זה תקנו היום הרת עולם. והנה המלאכים הממונים על הימים כל אחד קרוי יום הדא הוא דאמר (משלי כ"ז) כי לא תדע מה ילד יום. והמלאכים הממונים על הלילות כל א' מהם קרוי לילה. כמו שאמרו (נדה ט"ז): המלאך הממונה על ההריון לילה שמו דכתיב (איוב ג') והלילה אמר הורה גבר. ואין פקודה נוגעת בחברתה כמלא נימא. ומכאן אמרו (ברכות י"ט). אם ראית ת"ח שעבר עבירה ביום אל תהרהר אחריו בלילה כי ודאי עשה תשובה. כי חזקה על חכם שיודע סתרי הענינים האלו ולא ירצה ששר היום או הלילה יכתוב עליו שטנה כי קשה הדבר אח"כ לתקן את אשר עוותו. וזה טעם יפה תענית לחלום כאש לנעורת. ובו ביום ואפילו בשבת (שבת י"א). (יא) והנה לפי שעשה זה המלאך מה שמוטל

עליו לעשות בלילה ההוא שמכללו ההתאבקות שזכר אמר שלחני כי עלה השחר. והגיע זמני לומר שירה כי כן משפטם שמשרתי הלילה אומרים שירה ביום כמה שאמר (איוב ל"ח) ברן יחד ככבי בקר וכו'. ומשרתי היום אומרים שירה בלילה. וע"ד שאמר (תהלים מ"ב) יומם יצוה ה' חסדו ובלילה שירה עמי. וכנגדן אמר (תהלים קל"ד) ברכו את ה' כל עבדי ה' וכו'. ואם לא יקלס ביומו הנה בטל קרבנו. וכבר תתחלף שיטתו ולא יהיה לא מהמשרתים ולא מהמשוררים (י) ואולם באומרו שלחני כי עלה השחר גלה לו כי לא היה יכול לזוז מהאבקו עמו כי אם ע"פ רצונו כי כן צווה מאת שולחו. והוא ההכרח שסמך עליו באומרו לא אשלחך כי אם ברכתני ודומה לזה (שמות ל"ב) ועתה הניחה לי וגו' ואז"ל (ש"ר פ' מ"ב) וכי תופס הייתי בך וכו'.

ויאמר אליו מה שמך וכו'. ויאמר לו יעקב כו'. למה שתקף עליו על זה האופן ברצון האלהי ומאמרו לזה שאל לו מה שמך (יא) כלומר מה שמך ותארך אשר בו נצחתני. והוא השיב שלא הרגיש בעצמו שום מעלה אחרת זולתי מצד מה שהוא יעקב כמו שאמרנו כדרך החסידים להמעיט את עצמם. והמלאך השיב לו לא יעקב כו' כלומר גם אני כך חשבתי מתחלה שמך כי על כן יצאתי לקראתך דכתיב ויותר יעקב לבדו וכו'. וכאשר נתבאר. אבל עתה אשר נפתלתי עמך נפתולי אלהים ולא יכולתי הוי יודע כי לא יעקב לבדו יאמר עוד שמך כי אם ישראל המורה על הוצאת שלמותך אל הפועל כי בזה שרית עם אלהים ועם אנשים ותוכל. ובזה נתבשר על הבטחון הגמור ועל ההצלה השלימה.

וישאל יעקב כו'. הנה יעקב שאל למלאך גם הוא את שמו. כדי שידע כח מי שנגע בכף ירכו מצד עצמו ומהותו. והשיב למה זה תשאל לשמי שהרי אין אני כחני על מעשה כמוד. (יא) ואחר שידעת שאני מלאך ומנעוריך היו לך מהלכים בין העומדים האלה הנה לא נעלם ממך כי שם המלאך המיוחד הוא נסתם ומכוסה תחת שם מלאכת שליחותו המפורסם. כי הוא שם גדול במעלה ומסתיר את הקטון כמו שיהיה שם העצם של שאול ודוד וחזקיה וזולתם מהשמות אשר יקראו בהם גם כן ההדיוטים נסתר ומכוסה תחת שם תואר המלכות עד שרבים לא ידעו מהם שם אחר זולתי מלך. והכוונה בזה שאין ליחס שום פועל מאלו הפעולות לשליח כי אם למשלח. ולפ"ז אין להם שום חניכה זולתי מלאך. ולהיות כל זה נודע אצלו לסבה שקדמה לא אמר ליה רק למה זה תשאל לשמי בדרך תמיה. אמנם למנוח כי לא ידע כי מלאך ה' הוא וגם לא היה מורגל באלו העניינים כמ"ש שם ומפליא לעשות הוצרך לומר לו למה זה תשאל לשמי והוא פלאי (שופטים י"ג) כי באה לו שאלה בהודעת מניעתה.

ויברך אותו שם. כענין קח נא את ברכתי והוא בשורת גדולתו לפני ה'. וחז"ל אמרו (ב"ר ע"ח) שהודה לו על הברכות והוא הוא. ועתה ראה אמתת מה שאמרנו ראשונה כי הנה אחר שהשלים כל מה שבידו לעשות מההשתדלות מענין הדורון מיד גמרו על ידו מן השמים ונזדווג אליו מלאך האלהים. ואם היות שמתחלה צערו הנה לסוף חזקו ובשרו וקיים ברכתיו בידו. והוא עד נאמן לכל מה שאמרנו.

ויזרח לו השמש כו' והוא צולע כו'. (יב) ירמוז כי לעצמו זרח שמש צדקה ומרפא. אבל שנשאר צולע על ירכו מצד שיוצאי ירכו נשאר עלולים מזה ההתאבקות כאשר אמרנו וכמו שיאמר עוד. וע"ד הפשט אמר כי כשזרח השמש כבר היה יכול ללכת על ירכו והוא צלע כי עד עתה לא היה יכול לזוז ממקומו כדרך מי שנתקעקעה ירכו הוא מ"ש ז"ל (שם) ויזרח לו השמש לצרכו כד"א (מלאכי ג') וזרחה לכם יראי שמי שמש צדקה ומרפא בכנפיה.

על כן לא יאכלו בני ישראל כו'. לפי שהמקטרג הזה שרו של עשו לא מצא בו מקום להזיקו רק משם נתאמת שהחלק ההוא נוטה לצד חטא ושמצ' טומאה. ולכן נזהרו ממנו בני ישראל והרחיקוהו ואסרוהו בהנאה והשומן שלו ג"כ אז"ל (חולין צ"א). ישראל קדושים הם ונהגו בו איסור וכל זה להודיע שאין מזיק גורם אלא חטא

גורם. ושראוי להרחיק קושי הלב וחוזק העורף כמ"ש (ישעי' מ"ח) מדעתי כי קשה אתה וגיד ברזל ערפך ומצחך נחושה. וכל הדברים הנלוים והמחטיאים כדי שלא יתקיים בהם מה שנאי ותקע כף ירך יעקב כו'. וגם אחר שנתקיים יועיל מאד להעלות ארוכה למחלתו ומרפא לצלעותו הוא מש"ה (מיכה ד') ביום ההוא נאם ה' אספה הצולעה והנדחה אקבצה ואשר הרעותי. ושמתי את הצולעה לשארית והנהלאה לגוי עצום ומלך ה' צבאות בהר ציון כו'. ושמעתי מפי רבים שנמצא במדרש הנעלם (זוהר פ' וישלח) מאמר זה לשונו על כן לא יאכלו בני ישראל את גיד הנשה כו' את לרבות תשעה באב. ותמהו ממנו כי לא נודע להם טעמו ונשאלתי עליו והשתוממתי כשעה וקפץ לפני ענין נאות. אז אמרתי אם המאמר הזה ישנו במציאות. הנה הוא מפואר מאד וזהו פירושו. כי בכתוב הזה נרמזו ארבעה צומות השנה אשר נמשכו אלינו מצד קעקוע הכף הזה ומלת הנשה כמו הפוך השנה. כלומר על כן לא יאכלו בני ישראל את גיד הנשה ג' ג' בתשרי. י' עשרה בטבת. גי"ד כלו שבעה עשר בתמוז. את לרבות תשעה באב. והם עצמם. אשר אמר הנביא (זכריה ח') כה אמר ה' צבאות צום הרביעי וצום הה' וצום השביעי וצום העשירי יהיה לבית יהודה לששון כו'.

אברבנאל בראשית ל"ב:כ"ה

ויותר יעקב לבדו עד וישא עיניו וירא. צריך לבאר ראשונה הענין הזה על פי הפשט והמשל הנגלה ואחר כך אחקור במה שיורה וירמוז עליו. זכר הכתוב שיעקב נשאר יחידי שמה כי הוא אחרי שהעביר את נשיו ואת ילדיו חזר לצוות על העברת כל אשר לו והיה שם עד שעבדיו העבירו הכל ומפני זה נשאר לבדו מעבר הנהר וזה ענין מה שאמרו ז"ל שחזר על פכים קטנים כי היה בעיניו כל הרכוש כפכים קטני' ביחס הנשים והבנים ובהיותו יחיד שם ראה איש אחד שנאבק עמו והתמיד בעמל ההוא עמו כל הלילה עד עלות השחר והיה ההתאבקות הזה שדרך האנשים הצוחקים ומתאבקים זה בזה בידיהם וזרועותיהם לראות איזה יגבר כי ויאבק הוא כמו ויתעפר לשון אבק שמעלים אבק ברגליהם או ענינו ויתקשר או ויתחבק כדברי המפרשים. ולפי שהגבורים בהתאבקות הידים יגברו אז ביכולת ועצמה שיקחו את המנגד בזרועותיהם ויפילוהו ארצה או יגברו עליו בערמה שיכו ברגליהם ברגלי המנגדים או בשוקיהם באופן שיכשלו ויפולו ונקרא זה בלשון עם לועז סאני"קדילייא לכן זכר שראה האיש ההוא שנאבק עמו שלא יכול לו ר"ל שלא יכול עם יעקב להפילו ארצה בעצמה וברוב כח כי היה יעקב אמיץ ממנו ואז בקש לזה ערמה ותחבולה לגעת בכף ירכו של יעקב באופן שיכשל יעקב ויפול לפניו וזהו אמרו ויגע בכף ירכו ותקע כף ירך יעקב בהאבקו עמו שענינו כמו שפירש הראב"ע שסרה כף ירך יעקב ממקומה ושהיה מכח יעקב כל כך שעם היות שתקע כף ירכו לא נפל ולא נפרד האיש ממנו אבל תקע ירכו בהאבקו עמו כלומר בהיות על כל פנים יעקב מתאחד ומתאבק עמו כי לא יכול המלאך לא להפיל יעקב ארצה ולא להפריד מבין זרועותיו מידי אביר יעקב. וכאשר התארך הזמן כל כך שכבר עלה עמוד השחר אמר ליעקב שלחני כי עלה השחר רוצה לומר ואתה צריך ללכת לדרכך כי עשו יבא במהרה על כן להנאתך ולטובתך איעצך שתשלחני ותלך לדרכך. אבל יעקב השיבו לא אשלחך כי אם ברכתני וענין הברכה הזאת הוא שיודה שהוא היה מנוצח ממנו ויעקב היה מנצחו כי זאת היא הברכה בין המתאבקים או שיפיל האחד את חבירו ארצה ואז הוא הגובר עליו או שחבירו יברכהו ויודה שהוא גבור ממנו שאז אין צריך התאבקות עוד וילך לו. וכן עשה זה האיש המתאבק עם יעקב שם שאמר לו מה שמו ואמר לו לא יעקב יאמר עוד שמך מלשון עקב כי עתה התחזקת עלי בזרועותיך אבל תקרא ישראל כי שרית עם אלהים ועם אנשים ותוכל רוצה לומר ביכולת וכח גדול שרית ומשלט עלי להחזיקני בעל כרחי ולא בערמה כמוני גברת עלי ואמר עם אלהים ועם אנשים לפי שהוא היה מכלל האלהים

ר"ל מלאך עליון כפי האמת ומכלל האנשים כפי הנראה ובה גלה לו שלא היה איש בהחלט כ"א מכלל הנבדלים. או שאמר כי שרית עם אלהים במה שגברת עלי ועם אנשים עם אחיך עשו בלקחך את ברכתו ויכולת לעשות כל זה. והנה ראה יעקב ג"כ לשאול מה שמו גם כן לפי שכאשר ידע שהוא מלאך אלהים נכספה וגם כלתה נפשו לדעת אם נפקד עליו מלאך של רחמים או מלאך אכזרי ישולח בו האמנם לא אמר למלאך מה שמך כמו שהוא אמר אליו אלא בלשון מוסר וכבוד אמר לו הגידה נא שמך ר"ל בבקשה ממך אדני שתגיד לי שמך והמלאך השיבו למה זה תשאל לשמי. והנה אמר זה לפי שדרך הלוחמים כשינצחו ויתפשו זה את זה שיהיה המנוצח משתעבד ונכנע למנוצח אותו וכאשר יתן לו המנוצח רשות ללכת לדרכו הנה המנוצח יודיעהו שמו כדי שיוכל המנוצח לקראו בכל עת שירצה ויהי' המנוצח חייב לבא לפניו כשיקראהו ולזה חשש המלאך שמא יעקב היה שואל שמו לזה התכלית שיוכל לקראו כשירצה והוא יבא לפניו כעבד לפני אדוניו ויען לא יאות זה במלאכי עליון כי איך ישתעבדו אל בני אדם לכן אמר לו למה זה תשאל לשמי האם חשבת שאבא כשתקראני זה בלתי אפשר ולכן ברך אותו שם לומר כי לא יבא עוד אליו לברכו פעם אחרת. או שאמר לו זה כאומר התחשוב שאני אשנה את שמי כאשר אני שניתי שמך אין זה. והרמב"ן פירש למה זה תשאל לשמי כי אין לך בידיעת שמי תועלת יען כי אין היכולת בלתי לה' לבדו אם תקראני לא אענך ומצרתך לא אושיעך אבל עתה אברך אותך כי כן צויתי גם נכון הוא. ובמה שפירשתי בזה הותרו השאלות הט"ו וה"יו. ואמנם אם היה הענין הזה במראה הנבואה או בהקיץ כבר ידעת דעת הרב המורה בפ"מג ח"א שהיה זה כלו במראה הנבואה ושהיתה הנבואה הזאת כלל ופרט כי בתחלה ספר בכלל שיעקב הלך לדרכו ויפגעו בו מלאכי אלהים ואחר כך ספר איך קרה זה בפרט ואמר ששלח יעקב מלאכים לעשו וענין השליחות הראשון והמנחה ושנשאר יחידי בלילה והתאבק איש עמו וזו היא ענין הנבואה. והנה הרמב"ן הקשה עליו ואמר אם היה זה במראה הנבואה איך בבקר היה צולע על ירכו ואני כבר כתבתי כי אותו ספק אין התירו ממה שיקשה לפי שכבר נראה התפעל כלי הנפש מהדמיונים שהם יגיעו כלי הנפש להנעה מה הלא תראה שיחלום החולם ששוכב עם אשה ומאותו חלום יראה קרי כאלו היה עושה אותו פועל בהקיץ ואחר שהוא נופל ממקום גבוה ויתנועעו איבריו כלם תנועה חזקה בשינה עד שיקץ מאותה תנועה וכל זה נראה מן החוש לכן לא ירוחק שבהיות יעקב בחלום נבואתו רואה ההתאבקות ההוא ושנגע בכף ירכו התפעל כל כך טבעו ומפני הרושם שעשה בו דמיונו באותו חלום שהכלים הגופיים נפגעו בזה ונשאר צולע על ירכו וכמו שזכרתי שם וכן זכרו הר"ל לבג במקום הזה גם כן. הנה אין בזה ספק על הרב המורה. אבל אני מצאתי על דעתו ספק אחר יותר עצמי וחזק והתימה מהרמב"ן איך לא הרגיש בו. והוא שאיך יאמר הרב שהמראה הזה כלל ופרט והנה מה שאמר ויעקב הלך לדרכו ויפגעו בו מלאכי אלהים ואמר מחנה אלהים זה היה במקום שנקרא מחניים. ואמנם ההתאבקות שהוא הפרט היה בפנאל והם שתי מקומות נבדלים זה מזה ויתחייב ממנו שלא היו המעשים שנעשו בהם אחד אלא מתחלפים ואין המראה א"כ כלל ופרט כמ"ש. ואמנם הרלב"ג כתב ג"כ שהיה זה במראה הנבואה אבל ערב בזה דברים אחרים שהם בלתי מסכימים בהיות הדבר נבואי וזה שהוא כתב שהיה להתאבקות הנראה בעת השינה ג' סבות הא' חוזק הדבקות שהיה ליעקב עם זה המלאך והשנית מה ששוטטה בו מחשבתו בהקיץ להמציא תחבולות להפיל עשו אם יבא עליו להכותו. והג' הכאב שנתחדש לו בשינה בכף הירך וביאר הסבה השלישית באמרו שכבר יתעורר הדמיון מהדברים כ"כ שיתפעל מהם הטבע לזה יקחו הרופאים ראייה חזקה מחלומות החולה על הליחה הגוברת והמשל יגע החולה בדבר קר יחלום שהוא נכנס במים קרים או שירד עליו הקרח והכפור. ואם יגע בדבר חם יחלום שהוא באש או שהשמש מכה עליו ומה שידמה לזה ולזה כשיגבר המותר הזרעי באדם ויתעורר לצאת יחלום שהוא שוכב עם אשה וזה מבואר בחוש. וככה כשיתחדש לאדם כאב בעת השינה בסבה טבעית או מקרית איזו שתהיה יחלום

שהוא ילחם עם איש אחד ויכהו במקום אותו הכאב. ובהיות הענין כן כבר אפשר שקרה ליעקב מהעמל אשר יעמול בהעברת כל אשר לו בנחל ומקום המים ההם שנתחדש לו כאב מזה בכף הירך בעת השינה ולכן נדמה לו בחלומו שהתאבק עם איש ותקע כף ירכו בהאבקו עמו זהו דעתו במלותיו. ואתה רואה שבדעתו קשיא רישא אסיפה כ"א היתה המראה נבואיית לא נתחדשה לו מהקור והעמל שלקח בהעברת הנחל והכאב שבדרך טבע נתחדש משם ואם הוא חדוש כפי הטבע לא יפול דמיון הנבואה אלא שכוונתו היא באמת הסבה האחרונה שזכר ושאר הסבות היו הסברת פנים לפרסום ולא מלבו. ואשר אחשבהו אני בזה הוא שזה קרה ליעקב בהקיץ ולא בחלום ושלכן אמר הכתוב ויותר יעקב לבדו ואם היה בחלום מה לו שיהיה יחידי או בחברה אלא שהוא בהיותו שם יחידי נראה לו בנבואה מוחשת מושגת לחושיו על הדרך אשר זכרתי בפרשת וירא אליו ה' שהיה איש מתאבק או מתקשר עמו משתדל להתגבר עליו ולהפילו ארצה להרגו ולא יכול לו וכמו שנזכר במראה וח"ז אמרו שהיה זה שרו של עשו. ואין ראוי שיובן מדבריהם שהיה לעשו בפרטיותו ואישו שר בשמים כי הנה יתחייב שיהיה כן לכל איש ואיש ויהיו אם כן השרים העליונים בב"ת כמספר האישים אשר עברו ושיעברו עוד כל ימי הארץ. אבל דעתם כדברי הרב"ע שיש לכל עם ועם שר ומזל בשמים ולאומות אדום אשר עשו התחלתה היה שר ג"כ כמו שנזכר בדניאל שר מלכות יון שר מלכות פרס. ואותו שר המיוחד לזרע עשו ואומתו אמר שנראה הלילה ההוא ליעקב והיה זה בהקיץ בנבואה מוחשת ותכלית הנבואה ההיא היה להבטיח את יעקב שלא יירא מעשו אחיו ולכן הראהו מתאבק עמו כאדם רוצה להתגבר עליו וגם להמיתו ושלא יכול לו לפי שהקדוש ברוך הוא לא יספיק בידו ולא יניחהו להרע עמו. והראהו עוד שנגע בכף ירך יעקב שהוא רמז לזרעו שכבר יוכל להרע לזרעו כי הירך יאמר על הזרע כמ"ש יוצאי ירך יעקב והודיעו שיכה ויגע בזרעו של יעקב ובבניו בהאבקו עמו ר"ל כל עוד שיהיה זרעו של יעקב בתוך בני עשו אבל שכבר יבואו ימים שישאל זרע עשו רשות והצלה מזרע יעקב ויאמר שלחני כעבד השואל רשות מאת רבו וזה יהיה כי עלה השחר וזה יהיה לזמן הגאולה העתידה שיעלו מושיעים בהר ציון לשפוט את הר עשו וכבר תיאר הנביא הגאולה בשחר וזריחת השמש כמו שאמר ועליך יזרח ה' וכבודו עליך יראה. ושישראל יכביד עלו עליו ויאמר לא אשלחך כי אם ברכתני. והברכה היא מ"ש חכמינו ז"ל ההודאה בברכות יצחק בעל כרחו. הנה התבאר צורך הנבואה הזאת ליעקב שהיא כלה להבטיחו שלא יירא מעשו כי הוא לא ירע עמו הן אמת שירע עם זרעו עד עלות השחר רוצה לומר עד יסור השחרירות והגלות והוא בזמן הגאולה העתידה. וכבר יורה על אמתת מה שביארתי רוצה לומר מהיות המראה הזאת בהקיץ דברים. ראשון שקרא יעקב שם המקום פניאל ולא היה אצלם קריאת שם למקום אלא מפני פועל זר ומבהיל שנעשה שם לא מפני שחלם חלום ומה לו למקום אצל חלום. ובעבור שבמראה ההיא מספרת שני דברים מבהילים והם המראה שראה המלאך בהקיץ והסכנה שהיה בה בהאבקו עמו לכן נתן טעם לקריאת שם לאותו המקום משתי הבחינות והוא אמרו כי ראיתי אלהים פנים אל פנים רוצה לומר בהקיץ לנגד פני זהו כנגד המראה. ותנצל נפשי זהו כנגד הסכנה שנצל ממנה. וענין שני מורה על היות ההשגה ההיא בהקיץ מה שאמר ויזרח לו השמש והוא צולע על ירכו ר"ל שמאותו מעשה נשאר יעקב כל כך מצטער שלא יכול להתנועע כלל וגם זה מורה שלא היה בחלום כי הנה בחלום עם היות שכבר יתפעל האדם התפעלות מועט מהדמיון כיציאת הזרע וכרעש האיברים הנה לא יעשה מזה התפעלות חזק בבוטל התנועה אלא שהיה זה בהקיץ. והנה יעקב לא היה יכול להתנועע ולזוז ממקומו כמי שנתקעקעה ירכו אבל כשזרחה השמש מפאת חומו נתחמם יעקב וזרחה עליו שמש צדקה ומרפה והלך עם היותו צולע על ירכו וז"ש (בראשית רבה ע"ח) חז"ל ויזרח לו השמש לצרכו כד"א וזרחה לכם יראי שמי שמש צדקה ומרפא בכנפיה. ואמר על כן לא יאכלו בני ישראל את גיד הנשה להגיד שלפרסם ולזכור תמיד ענין המראה הזאת שראה יעקב אבינו בעיניו נצטוו ישראל בהר סיני שלא יאכלו בני ישראל החלק מגיד הנשה

ההוא אשר על כף הירך כי ההזהרה ההיא בסיני נתנה כמ"ש חז"ל בפרק גיד הנשה. והנה נתבהל יעקב כ"כ מהמראה הזאת לפי שהיתה בהקיץ וראה עצמו כמו שזכרתי בסכנה רבה עם האיש המתאבק עמו וקם עליו להרגו. אבל שאר המראות שראה היו בחלום ואין האדם מתפעל מאד מחלומותיו וגם התבהל ממה שראה מהגלות העתיד לבא על זרעו ביד בני עשו וארכו. וגם בראותו תכליתו שהוא עד עלות השחר וכי כל מה שקרה לו היה סימן לבניו עד הצלעות וכמאמר הנביא ע"ה (מיכה ד' ו') ביום ההוא נאום ה' אוספה הצולעה והנדחה אקבצה ואשר הרעותי ושמתי את הצולעה לשארית והנהלאה לגוי עצום ומלך ה' עליהם בהר ציון מעת' ועד עולם והותרו במה שפירשתי בזה השאלה הי"ז והי"ח.

MODERN TEXTS

ספורנו בראשית ל"ב: כ"ה-ל"ב

(כה) ויותר יעקב לבדו – אחרון לכלם לנסוע מן המחנה כדי להדריך את כל עמו שילכו עם כל קנינו ולא ישאר דבר במחנה. ויאבק איש עמו – היה זה פועל מלאך במצות בוראו בלי ספק על דרך ירה ויור (מ"ב י"ג: י"ז) שיהיה נושע בה' יעקב וזרעו אף על פי שיהיה עם היזק בממון שהוא היקום אשר ברגליהם ועם זה תהיה התשועה בסוף עם ברכה ושררה בעליונים ובתחתונים.

(כו) לא יכול לו – לרוב דבקותו תמיד באל יתברך במחשבה ובדבור. ויגע – הודיעו החטא העתיד במדריכי עמו ובדאגתו בזה פסק הדבור ותקע כף ירכו בהאבקו...

(כט) לא יעקב יאמר עוד שמך – לקץ הימין שתקים אחר אבדן האומות, ובכן יהיה כבר מקיים בך ענין יעקב, המורה קיים בסוף, ולכן לא יפול עליך אז עוד שם יעקב להורות שתהיה בעקב ובסוף כל האומות. כי אם ישראל כי שרית – אבל יקראו לך בשם ישראל בלבד להורות שאז כבר שרית עם אלהים כו' כענין יפקוד ה' על צבא המרום במרום ועל מלכי האדמה על האדמה (ישעיהו כ"ד: כ"א)...

(לב) ויזרח לו השמש וכו' – אחר שעבר את פנואל בצליעה זרח השמש ונרפא כאשר יהיה לעתיד לבא כאמרו וזרחה להם יראי שמי שמש צדקה ומרפא (מלאכי ג': כ').

מעשי השם מעשי אבות ל"ג

ובמה שסופר בענין ויאבק איש עמו, כבר נודע שקצת מרז"ל אמרו שהיה שרו של עשו, אבל לא נתברר בדבריהם מה היתה כוונתו של השר ההוא לעשות ביעקב אם היה יכול לו ומה היה ענין נגיעת הירך... אבל ידמה שכאשר מכר עשו הבכורה ליעקב ונשבע לו נעשה שטר ביניהם שכל קנין לכתובה עומד וכ"ש שבועה, וכבר היה המנהג שהרוצה בשמירת שטר קושרה על ירכו, כמו שאמרו ז"ל בב"ב פרק יש נוחלין מי שמת ונמצאת דייתקי קשורה על ירכו, וכן גם יעקב שהיה צריך לשמירת שטרו ר"ל שטר קנין הבכורה, הנה היה לו השטר ההוא קשור על ירכו, ושרו של עשו היה רצונו לקחת מידו השטר. ולכך נגע על ירכו ולא יכול לקחת השטר מידו.

כלי יקר בראשית ל"ב:כ"ה

ויותר יעקב לבדו ויאבק איש עמו עד עלות השחר. בענין התאבקות המלאך עם יעקב רבו הדעות, הן קצרה אורך היריעה האחת מלהעלות עליה כל דעות המפרשים, אמרתי הלא לאלהים פתרונים אענה גם אני חלקי ואומר, אחר שהסכימו רוב המפרשים שמלאך זה הוא סמא"ל שרו של עשו הנקרא סמא"ל עשו, כי כל חפצו וישעו לסמא עיני האדם ולהכותו בעיורו ולעשותו סומא מעין השכלי, עד אשר לא יוכל הרואה לראות במראות האמת לבוא ולראות פני ה' ולבוא בסוד ה' ליראיו בסתרי התורה, כי הוא שטן הוא מלאך המות הוא יצר הרע (בבא בתרא ט"ז). ורמז לדבר כי סמאל שותפו של ענבם באלפ"א בית"א ואותיות שניות, כי כמו שהיין היוצא מן הענבים כשהוא משכר את האדם הרי הוא עיור בסתם עיניו, כמו שנאמר (בראשית מ"ט: י"ב) חכלילי עינים מיין, וסתם שיכור הולך כעיור וסומא, כך סמאל זה שותפו, כל מזימותיו לסמא עיני האדם עד אשר לא יוכל לראות את השמש. ואם כן הענבים מסמאים עין הגשמי, וזה סמאל שותפו מעוור עין השכלי, שלא יראה במראות האל וזהו סמאל מלה מורכבת.

ועוד ממה שצריך שתדעהו, שהיצר הרע נמשל לזבוב (ברכות ס"א). כאשר פירשתי למעלה פרשת בראשית בפסוק לפתח חטאת רובץ (ד': ז') כי סתם זבוב אינו רובץ בבשר השלם שבאדם, כי אין כוחו בפיו לעשות פתח חדש בבשר שלם, על כן הזבוב רובץ בין השפתים במקום שמוצא פתח פתוח קצת שם ירבץ להרחיב פתח המכה, כך היצר הרע אינו מזדווג אל האדם השלם אשר לא פרץ גדרו כלל ולא פתח לו פתח לחטאת ולנדה, ועם האיש השלם בכל מעשיו אין לו שום שייכות ועסק כי לא יכול לו כלל, אך בזמן שהאדם מעצמו פותח לו פתח קצת ופורץ גדרו אף בעבירה קלה, אז מיד מזדווג לו היצר הרע ואומר לו אך עצמי ובשרי אתה, ואז יעלה מן העבירות הקלות אל החמורות, ומשתדל להרחיב הפירצה עד עלות חמס גבר לאין מרפא, ופרץ גדרו והיה למרמס (ישעיה ה': ה'). כך זה המלאך סמא"ל שרו של עשו בראותו עיני יעקב עם עשו שהם תלויין בשמירת התורה כמו שנאמר והיה כאשר תריד וגו', והנה כל זמן שלא הביט און ביעקב כלל, לא נזדווג אליו לסמא את עיני שכלו מכל וכל, אך כשראה שיעקב פרץ גדרו קצת ביציאה זו, כי חנן אותו אלהים ונתן לו את כל ורוב עושר ונכסים וכבוד ויעקב יצא מגדר ההסתפקות קצת, ויותר יעקב לבדו ויש אומרים לכדו במקום הסכנה כי הלילה זמן קהלה לכל המזיקים היא, והוא נשאר בלילה יחידי עבור פכים קטנים מחבלים רמים ונשאים, ובעבור דבר מועט האחוז בחבלי בוז נותר במקום סכנה לבדו, אז אמר סמאל האח מצאתי און לי מאחר שיעקב התחיל בקלקלה ועשה את עצמו קצת עיור מעיניו, כי מי עיור כמו אוהבי הממון אשר עליהם נאמר (משלי כ"ז: כ') ועיני האדם לא תשבענה, אז אמר סמאל הנה עת לקרב ועת לחבק אליו, והנני מוסיף לו טומאה למלאות עיניו אבק ועפר כדי שיהיה סומא מכל וכל גם מעין השכלי, וזהו שאמר ויותר יעקב לבדו, כאשר עבר חק ההסתפקות ויותר לבדו לכדו, והרי הוא לבדו כי בטלה דעתו אצל כל אדם, כי מי פתי יסור הנה לסכן עצמו בעבור דבר מועט כזה, אין זה כי אם לב הותל הטהו מני אורח ישרים לחבב כל כך הממון הגורם שכחת אלוה ממעל כמו שנאמר (דברים ח': י"ג) וכסף וזהב ירבה לך ורם לבבך ושכחת את ה'. מיד ויאבק איש עמו. נזדווג אליו סמאל לגרום לו שכחת אלוה מכל וכל, ומלת ויאבק היא כמו ויחבק, כי מלות אחא"ע מתחלפות, ונכתב ויאבק באל"ף כדי לדרוש ממנו לשון אבק, כי רצה לסמא עין שכלו כאבק זה העולה ומסמא עיני האדם כך עלה בדעתו לסמא עין שכלו כדי להביאו לידי הכחשת אלוה ממעל, וזה שאמרו חז"ל (חולין צ"א). שהיה האבק עולה עד כסא הכבוד כי זהו סימוי עיניו של צדקיהו הנוגע בעצמות אמונת הבורא יתברך ומציאות כסא כבודו יתברך.

ומה שאמרו שהיה נוגע בכסא הכבוד, למדו זה ממה שנאמר עד עלות השחר, משמע עד ולא עד בכלל, כי עלות השחר היה מעכב על ידו שלא היה יכול להביאו לידי הכחשת אלוה, לפי שעל ידי עלות השחר הכיר באמת כי יש לעולם בורא ומנהיג, כמו שפירש בעקידה פרשת בראשית על פסוק (דברים ד': ל"ט) וידעת היום והשבות אל לבבך כי ה' הוא האלהים שמתוך ידיעת מהלך הגלגל היומי דהיינו השמש, יוכל המשכיל להתבונן כי ה' הוא האלהים, וכן אברהם לא הכיר בוראו כי אם מתוך הליכות השמש והתחלת עלייתה כעלות השחר, כמו שנאמר (ישעיה מ"א: ב') מי העיר ממזרח צדק ופסוק זה נדרש על אברהם, וזהו המרגלית הטובה שהיתה תלויה בצוארו של אברהם, שהיה מפרסם לכל מציאות האל יתברך ובמותו תלה ידיעה זו בגלגל החמה, ופירש הרב שעל זה אמרו (יומא כ'): אלמלא גלגל חמה המכריז מציאות האל יתברך היה נשמע קול המונה של רומי המכחשת מציאותו יתברך. לכך נאמר עד עלות השחר ולא עד בכלל כי על ידי ידיעת תנועת השמש ידע יעקב כי ה' הוא האלהים. ומטעם זה משפט הרשעים לבקרים, וראיה מסדום וכמו שנאמר (תהלים ק"א: ח') לבקרים אצמית כל רשעי ארץ, לפי שלא לקחו לימוד מעלות השחר ולא ידעו את ה'.

וכאשר ראה סמאל, כי לא יכול לו לסמא עין שכלו מכל וכל, אז השתדל בתחבולה אחרת לסמא קצת עין שכלו לכל הפחות לשלא יוכל לראות בסתרי התורה ובדברים נעלמים המכונים בירך כמו שנאמר (שיר השירים ז': ב') חמוקי יריכך. מה ירך בסתר אף דברי תורה בסתר (סוכה מ"ט:), וזה שנאמר ויגע בכף ירכו, ואין רצוני להוציא מקרא זה מידי פשוטו כי ודאי נגע בירכו ממש, אך שאני נותן טעם בדבר למה נגע דוק בכף ירכו, אלא שרמז לו שעל ידי שנעשה אוהב כסף אז בלי ספק יהיה עיור מעיני שכלו, ואם יפה כוחו של יעקב שלא בא לידי כפירה מכל וכל, מכל מקום יהיה הדבר נוגע בכף ירכו כי על ידי זה לא יוכל לראות בסתרי התורה והחכמה. ותקע כף ירך יעקב להורות לו כי שני קנינים אלו התורה והממון הם כצרות זו לזו, ותקע היינו שנדחה האחד מפני חברו כמו שנאמר (תהלים קי"ט: ע"א) טוב לי כי עוניתי למען אלמד חוקיך.

כלי יקר בראשית ל"ב: ל"א

ויקרא יעקב שם המקום פניאל כי ראיתי אלהים פנים אל פנים. הוא הדבר אשר דיברתי שרצה סמאל לסמא עיני שכלו באבק לשון הרע עד שיכחיש מציאותו יתברך ולא יראה פני ה', וכאשר תנצל נפשי על ידי עלות השחר אז ראיתי אלהים פנים אל פנים, להשיג מציאותו יתברך על ידי זריחת השמש בעלות השחר, היפך מדעת סמאל המסמא והמטמא והמדמע קודש בחול. וזה שאמר ויזרח לו השמש והיינו לרפאותו, ואחר כך אמר והוא צולע על יריכו קשיין אהדדי, אלא שרצה לומר שעל ידי זריחת השמש באה לו הרפואה על המכה אשר רצה סמאל להכותו, והוא לעור עיני שכלו להביאו לידי הכחשת אלוה, לכך נאמר לו לצורכו כי זרחה עליו השמש צדקה ומרפא בכנפיה ובסיבת זריחתה מלך ביופיו תחזינה עיניו, אבל מכל מקום אהני מעשיו של סמאל לעשותו צולע על יריכו ולסגור בעדו שערי בינה, לבלתי היות לו מבוא לבוא בסוד ה' ליראיו, כל זה היות עינו על ממונו והיותו להוט אחר בולמוס קניני העולם הזה.

כלי יקר בראשית ל"ב: ל"ג

על כן לא יאכלו בני ישראל את גיד הנשה וגו'. מצינו לחז"ל שדברים עמוקים שהשגתם קשה נמשלו לגידן כמו שפירש רש"י בפרשת יתרו (שמות י"ט: ג') על פסוק ותגיד לבני ישראל. וההשגה נקראת בלשון אכילה, כמו

שמצינו בארבעה שנכנסו לפרדס (חגיגה י"ד): שעל החקירה הנסתרת מעין כל חי מביא פסוק (משלי כ"ה: ט"ז) דבש מצאת אכול דרך. ורמז במצוה זו לדורות למנוע מישראל החקירה בנסתרות כמו שאמרו (חגיגה י"ג). אין לך עסק בנסתרות, כי יש לחוש פן יהרסו שכלם ויבואו לידי אפיקורסות, כי לא רבים יחכמו להבין כל הסודות על מתכונתם, מצד היות שכלם עובר בעמק עכור כי הבלי העולם הזה וחמדותיו מבלבלין שכל האדם. ורמז במניעת אכילת הגיד לדורות, להיות לזכרון בין עיניהם כי מנע ה' מהם פרי עץ הדעת, שלא יאכילו את שיכלם דברים קשים כגידין, כי נגע בכף ירך יעקב ואם ליעקב השלם קרה מכשול זה לפי שעה כשנטה קצת מדרך השווי, מה יעשו אזובי קיר אשר רוב עסקיהם בהבלי העולם הזה וחמדותיו, על כן לא יהיה להם עסק בנסתרות כי אם יחידי סגולי הדור כרבי שמעון בן יוחאי ודוגמתו, אשר קצו ומאסו בהבלי העולם הזה כיעקב, כי אם לפי שעה קרה זה ליעקב, על שנותר לבדו לכדו, ובלי ספק שאחר שקרה לו ענין התאבקות של סמאל הרגיש בחטאו וסר מן הדרך ההוא. וראיה לדבר שנאמר ויבוא יעקב שלם, ודרשו חז"ל (שבת ל"ג). שלם בתורתו, ופירוש זה דבר יקר הערך, והמשכיל ישמע ויוסיף לקח.

שד"ל בראשית ל"ב: כ"ה

[ונהנה גם המאורע הזה היה ליעקב מאת ה' לחזק את לבו, להודיעו כי הוא בעזרו, כי לבסוף ידע שהוא מלאך, והנה נראה אליו מלאך בדמות איש והתחבק עמו לא להזיקו אלא מלחמת כבוד להפילו לארץ, כדרך האתלטים המתגוששים זה עם זה ועשה עצמו כאילו לא יכול לו, ועי"ז בירכו וקרא שמו ישראל. וגזניוס אומר בי אמר כאן "ויאבק" ע"ש הנחל יבוק].

רד"צ הופמן סוף בראשית ל"ב

ומן הדין להאריך בדבר משמעותו של יעקב עם המלאך. הרמב"ם, ובעקבותיו רבי לוי בן גרשום (הרלב"ג), רואה בכל הסיפור הזה מחזה נבואי. "וכן אמר עוד בענין יעקב, אמרו ויאבק איש עמו, שהוא בצורת הנבואה, אחר שהתבאר באחרונה, שהוא מלאך, והוא כענין אברהם בשוה... וכן ביעקב אמר ויפגעו בו מלאכי אלהים, ואחר כן התחיל לבאר, איך קרה עד שפגעו בו ואמר שהוא שלח שלוחים ופעל ועשה, ויותר יעקב לבדו וגו', וזהו מלאכי אלהים הנאמר עליהם תחילה ויפגעו בו מלאכי אלהים, וזה ההתאבקות, והדבור כולו במראה הנבואה". לאמור – סיפור פגישת יעקב עם המלאכים מתחיל בפסוק ב' במשפט כולל, בו מסופר שיעקב אמנם נפגש עם מלאכים, ואחר בא התיאור המפורט על המתי וההיכן של מחזה נבואה זה. מששלח יעקב שליחים לעשו ונפחד מן הבשורה שהביאו לו ושגר דורון לפניו כדי לפייס את אחיו, או אז הוא נותר לבדו בלילה במעבר היבוק וחווה בחלומו, כיצד הוא גובר במאבקו עם מלאך. נצחון זה נטע בלבו את התקוה להנצל מכל פגע גם בפגישה הקרובה עם אחיו. כנגד פירוש זה כבר טען ר"י אברבנאל טענות רבות. רוב המפרשים סוברים אל נכון, כי הכתוב מספר לנו כאן מאורע אמיתי מחיי יעקב. מאבקו עם האלהים אירע במציאות כמו מאבקו עם "אנשים". ובאשר לנו, בשבילנו עובדה קיימת היא, שאבינו יעקב נאבק במשך לילה שלם עם יצור, אשר ייצג כוח על אנושי וגבר עליו, נאבק עם כוח אשר לעומתו כל אדם אחר היה מתמוטט לחלוטין, ואף על פי שנפגע, לא הופל ארצה. יצור זה בעל הכוח העל אנושי, אין הכתוב מזהה אותו במפורש. הוא נקרא כאן "אלהים" ואצל הנביא הושע – "מלאך", ואפשר איפוא לפרשו כמו "מלאכי אלהים" דלעיל כ"ח: י"ב. אלא, כשם ששם היה זה שם הו"ה אשר הגן עליו על יעקב מפני מלאכי האלהים והבטיחו הגנה מתמדת, כך היה זה גם כאן שם הו"ה

הבלתי נראה והפועל בהסתר, אשר החזיק את יעקב בקומה זקופה. "כי יפל לא יוטל, כי ה' סומך ידו". כדי להכיר זאת, חייב היה יעקב להיות נפגע באחד מאבריו, להראות לו בבירור שנעדר כח הוא כשלעצמו, וכי עמידתו הזקופה על אדמות וכוחו מול חזקים ועצומים ממנו אינם אלא בקשריו ההדוקים עם שם הוי"ה. גילוי זה היה לו ליעקב בזמן אשר בו איים עליו כח גדול, כוח אשר לפי חוקי הטבע היה צריך להשחיתו ואשר אמנם גם החלישו, אלא שחסדו ית' מקימו וזוקפו, ומתנגדו רב העצמה מברכו, פתאום ובאופן בלתי צפוי וברכות, כאח אהוב. אין הכתוב מזכיר כאן את שם הוי"ה, שכן זה פועל כאן רק בהסתר. דומה היה שהכל התנהל בדרכי הטבע. אבל יעקב הכיר, אחר שלמד למד לקח במאבק הלילי, למי הוא חייב להודות על הצלתו. עתה ידע היטב, שמקור מצב רוחו הנוח של אחיו – נס מן השמיים הוא לו. ומכאן גם התייחסותו אל הלה – הכנעה גמורה. ומכאן גם חוסר האימון שלו, אשר מנעו ממסע אל אחיו שעירה. – הדברים שיעקב אבינו נתנסה בהם בגופו, בימי משה רבנו כבר חיו אותם גם בנוי, במצרים. כוחות עצומים כבר השפילו את העם עד לדרגה האחרונה של עוני. לא רק הוחלש, אלא אף הושפל עדי עפר, לעבדי עבדים היו. או אז הופיע הוי"ה ב"ה בזירה, וכל מלאכי אלהים, הכוחות הטבעיים שאיימו על עצם קיומו של ישראל, כלא היו. דבר זה היה צריך לשוב ולחזור בתולדות ישראל. חלש ובלי מעמד איתן על אדמות אמור היה ישראל להכנע בפני המעצמות המסתערות עליו ולהעלם מן העולם, אלא ששם הוי"ה מחזיקו ומקיימו, והוא ינחנו לקראת יעודו הנעלה.